

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

SOCIÁLNÍ ROLE A STATUS MATEK PŘI PROFESNÍM SMĚŘOVÁNÍ DĚTÍ

**MATHER'S SOCIAL ROLE AND STATUS IN THE PROFESSIONAL
ORIENTATION OF CHILDREN**

Bakalářská diplomová práce

Autor:

Mgr. Jiří Verner

Vedoucí práce:

PhDr. Romana Mazalová, Ph.D.

Olomouc
2020

Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucí své bakalářské práce PhDr. Romaně Mazalové, Ph.D. za pomoc, odborné rady, vstřícnost a vynaloženou trpělivost.

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „ Sociální role a status matek při profesním směřování dětí“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 MATKA A RODINA	8
1.1 Matka a rodina jako základní socializační faktor	8
1.2 Matka a rodina v odborné literatuře	10
1.3 Terminologické ukotvení pojmů	12
2 PROFESNÍ SMĚŘOVÁNÍ A VOLBA POVOLÁNÍ	17
2.1 Volba povolání včera, dnes a zítra	17
2.2 Role matky a způsob výchovy	20
2.3 Sociální role a sociální status žen v novodobé historii	22
3 ROLE OTCŮ A DALŠÍ ASPEKTY PROFESNÍHO SMĚŘOVÁNÍ	25
3.1 Role otce jako vzoru a autority	25
3.2 Psychodiagnostické metody vhodné pro profesní orientaci	27
3.3 Profesní směřování dětí v kontextu růstu vzdělanosti	28
VÝZKUMNÁ ČÁST	31
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY	32
4.1 Výzkumný problém	32
4.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky	33
4.3 Metodologický rámec	34
4.4 Tvorba dat a výzkumný soubor	34
5 ZPRACOVÁNÍ DAT A JEJICH ANALÝZA	38
5.1 Transkripce a analýza rozhovoru	38
5.2 Práce s daty a jejich vyhodnocení	40
5.3. (VO1) Analýza vlivu sociálního statusu matky na její aspiraci při profesním směřování dětí	48
5.4 (VO2) Analýza rozdílu v uplatnění role matky při profesním směřování u respondentky a následně u jejích dětí	50
5.5 (VO3) Analýza přínosu role matky při profesním směřování dětí	53

5.6 (VO4) Analýza rozdílu mezi uplatňováním role matky a role otce ve směřování vlastních dětí	55
6 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	58
7 DISKUZE	56
8 ZÁVĚR	64
9 SOUHRN	66
10 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	69
11 SEZNAM PŘÍLOH.....	72
12 ABSTRAKT	73

ÚVOD

„Budoucí osud dítěte je vždy dílem matky. Napoleon Bonaparte“ (Hubatka, 2014, s. 196). Nukleární rodina nás obklopuje a utváří od samého dětství. Nejdůležitější součástí tohoto prostředí je matka a otec. Matčinu roli však můžeme v tomto prostředí považovat za nenahraditelnou. Také proto, že nás s ní spojuje mnoho důležitých a zcela výjimečných prožitků, které jsou v našem životě jen stěží zastupitelné a přitom zásadně určující náš život. Mohli bychom začít našim prenatálním pobytem v matčině těle, symbolickým spojením pupeční šňůrou a poté pokračovat kojením mateřským mlékem. Právě matčino mateřské mléko a jeho epigenetický účinek startuje náš život do slova a do písmene.

Matka je pak zpravidla osobou, která utváří náš emoční svět, provází nás naším dětstvím, chrání nás před vším nebezpečím a snaží se v nás vidět jen to dobré. Matka je ta, která nás učí jíst, dělat první krůčky a to jak v doslovném, tak i v přeneseném významu. Je tedy nasnadě, že matčin vliv bude mít svoji roli i v době dalšího studia, volby povolání a profesního uplatnění. Matka zkrátka zanechává nesmazatelnou stopu právě proto, že v ní máme takřka neotřesitelnou důvěru, vytvořenou za dlouhá léta její péče o nás. A právě tato důvěra nám často brání objektivně posoudit, do jaké míry je role matky skutečně prospěšná při volbě studia nebo výběru vhodného povolání. Zůstává také velmi nejasné, zda matka dokáže potlačit své osobní zkušenosti, nenaplněná přání nebo potřebu získání společenské prestiže na úkor skutečného prospěchu dětí.

Je pravdou, že skutečný prospěch dětí je již sám o sobě skoro filozofickým konstruktem, jehož poměření, zhodnocení a posouzení je takřka nemožné. Nevíme totiž, co je tím správným měřítkem k posouzení všech těchto životních aspektů, vycházejících z individuálního psychického prožívání konkrétního jedince. Na druhé straně si můžeme říci, že hodnotový žebříček a způsoby našeho prožívání jsou nám velmi často vštípeny matkou. Dalo by se tedy předpokládat, že vzájemná propojenost těchto témat vytváří velmi komplikovanou síť vztahů, spojující mnoho různých oblastí lidské psychiky a konání.

V této složité interakci můžeme vystopovat také velký vliv otce, případně jiných členů rodiny. Posouzení míry těchto vlivů a váhy dopadu jejich důsledků, by mohlo být cílem jiné práce. Proto se na následujících stránkách zaměříme na celou tuto problematiku z pohledu dyadického vztahu matky a jejích potomků.

Každá matka je také dcerou své matky. Tedy, i naše matky povětšinou vyrůstaly pod vlivem svých matek. Můžeme tedy předpokládat, že vliv babiček se do velké míry projevuje v chování našich matek. A ty pak na své děti působí vlivem, jehož kořeny mohou být zatíženy jejich vlastní zkušeností se svými rodiči. Mohlo by proto být zajímavé dát do určitého protikladu vliv matek na své děti a jejich vlastní zkušenost s působením jejich rodičů (prarodičů). Taková komparace by nám mohla pomoci při odpovědi na otázku, zda je chování matky ovlivněno více jejím sociálním statutem nebo sociální rolí.

Výsledkem tak nebude prostá slovní odpověď, ale spíše proces, pestrá vztahová síť, dávající nám nahlédnout nejen do našich psychických pochodů, ale především do našich skutečných životů. Skutečný život ve všech jeho podobách totiž nelze exaktně rozdělit, popsat či definovat. V reálném životě se můžeme pouze pokusit vystihnout důležité momenty, zákonitosti a vzorce chování, které nás ovlivňují, utvářejí nás a provázejí náš život.

Matky jsou ty, které nás prvně drží v náručí a dělají s námi první krůčky. Je tak přirozené, že jejich přímý i nepřímý vliv na nás se projevuje i v období profesního směřování. Tuto situaci zažil snad každý, kdo vyrůstal v úplné rodině s matkou. Toto téma je nám blízké i tím, že ho v lidském životě prožíváme ve třech etapách. Jako děti jsme těmi, koho matky usměrňují a směřují. Jako rodiče jsme těmi, kdo směřují vlastní děti. Jako prarodiče se této etapy účastníme často nejen jako pozorovatelé, ale mnohdy i jako mediátoři této nelehké životní kapitoly. Problematika profesního směřování se proto týká doslova každého z nás.

Postoj matek k profesnímu směřování svých dětí je ovlivněn mnoha faktory. Většina z nich je dána jejich životním ukotvením, zkušenostmi a životní filozofií. To vše nachází základ v jejich sociální roli, ale také sociálním statusu. Postoj matek k volbě povolání vlastních dětí je tak spíše tvůrčím procesem, než trvalým a pevně daným rozhodnutím. Proč ale některé matky chtějí mít ze svých dětí lékaře nebo právníky a jiné se spokojí s uklízečkou či pomocným dělníkem? Jaké psychické procesy ovlivňují naše chování vůči vlastním dětem? Na tyto a další podobné otázky se pokusíme najít odpověď v této bakalářské práci.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MATKA A RODINA

Každý jedinec má svou matku i otce. Vyrůstá v rodině nebo komunitě, kterou za svoji rodinu považuje. Postupně se vyvíjí a dozrává, aby nakonec s jinou ženou, vyrůstající v jiné komunitě, založil svoji rodinu a vychovával v ní své děti. A právě matka a rodina socializuje dítě již od útlého věku.

1.1 Matka a rodina jako základní socializační faktor

Dítě prochází procesem socializace již od narození. „*Prostředkem socializace je sociální učení, tj. učení, k němuž dochází v rámci mezilidských vztahů, v rámci interakce*“ (Vágnerová, 199, s. 44). Nukleární rodina složená z matky, otce a dítěte či dětí je odjakživa základním socializačním prostředím každého dítěte. Dítě se zde učí nejen přijímat potravu, chodit, mluvit, ale učí se také poznávat svět, reagovat na něj a žít v něm. Rodina mu poskytuje bezpečné podnětné prostředí, které předurčuje jeho charakter, postoje a do velké míry i emoční základy jeho chování. To vše nám poskytují především rodiče, matka a otec. V některých vícegeneračních rodinách je patrný i silný vliv prarodičů. Tento vliv bylo možno vypořádat hlavně v minulosti. Současnost přináší spíše jednogenerační model výchovy. Díky vysoké rozvodovosti a velkému množství nesezdaných párů dnes velké procento dětí vyrůstá v neúplné rodině. Na druhé straně se můžeme setkat se silící rolí státu a jeho vzdělávacích institucí při ve výchovných procesech. V tisku se můžeme setkat i s názorem, že výchova a profesní zaměření dětí, by mělo být řízeno centrálně a reagovat mnohem pružněji na hospodářské potřeby země. Profesní směřování mládeže by tak mělo být méně ovlivněno přáními rodičů a více usměřováno potřebami státu.

Rodina prochází za dobu své existence mnoha fázemi. Narození a výchova dítěte je prubířským kamenem fungování rodiny. Zvláště po narození prvního dítěte dochází ke změně dosud zaběhlých vzorců chování a ke změně životních rolí, spojených se změnou životních hodnot a priorit. Rodiče si začínají uvědomovat zodpovědnost nejen za sebe, a často poprvé v životě zjišťují, že musí omezit svá přání a potřeby ve prospěch svého dítěte. Často pociťují zodpovědnost za jeho budoucnost, zdravý, bezpečný a hodnotný vývoj. Jak dítě odrůstá, uvědomují si, že správně usměrněná profesní orientace dětem pomůže zajistit správný start do života a mnohdy i jejich celoživotní materiální zajištění.

Období dospívání se často vyznačuje bouřlivým bojem mezi naivním mládím a zkušeným stářím. Často se jedná nejen o boj mezi dětmi a rodiči, ale mnohdy se do tohoto procesu promítají i spory o výchovu dětí mezi rodiči samotnými. Rodiče prostřednictvím dětí skrytě bojují o dominanci mezi sebou a dítě je velmi často používáno jako prostředek boje (Hintnaus, 1998).

V profesním směřování dětí není rozhodující pouze osobnost matky a otce. Významným socializačním faktorem ovlivňujícím celkové klima rodiny a v konečném důsledku i projekci vlastních přání rodičů do dítěte je počet sourozenců. Jedináčkové se mohou cítit ochuzeni o možnost sociálního soupeření se svými sourozenci a jejich sociální připravenost pro vstup do sociální reality může být nedostatečná (Hintnaus, 1998). Oproti tomu Příhoda (1967) nesouhlasí s tvrzením, že většina jedináčků je rozmazlená a pro další život tak handicapována.

Kazuistika: *Dagmar a Jan měli dceru – jedináčka. Přirozenou hlavou rodiny byl Jan, který se dceři věnoval především v oblasti sportu a vzdělání. Dcera tak většinu otázek z oblasti studia a profesního směřování řešila s Janem. Dagmar pak jen z povzdálí kontrolovala, zda jich postup je v souladu s jejími představami. Jedináčkovství jejich dcery se neprojevovalo v oblasti materiální, ale spíše v návyku, že oba rodiče reagují téměř okamžitě na její podněty (Dagmar, osobní sdělení 2015).*

Faktem zůstává, že výchovný přístup rodičů majících 3 a více dětí je zcela odlišný od rodin s jediným potomkem. Důležitý faktor u vícečlenných rodin je i věkový odstup narození dětí. Pokud je věkový rozdíl mezi dětmi menší, dochází k intenzivnějšímu sourozeneckému soupeření (Dobson, 1995).

Kazuistika: *Ve svém okolí jsem se mohl setkat se dvěma rodinami, které měly 3 děti. Rodina paní Lenky měla 3 dcery s věkovým odstupem mezi každým dítětem přibližně 15 měsíců. Děvčata sice mezi sebou často soupeřila, ale jejich soupeření bylo spíše v rovině symbolické, než reálné. V období dospívání a na začátku profesního směřování se zde projevil dominantní vliv matky, která zcela převzala rodičovskou iniciativu a v podstatě sama určila, která dcera bude studovat, a která zvolí učební obor (Lenka, osobní sdělení 2017).*

Oproti tomu rodina paní Kláry měla 2 dcery a syna. Rozestup mezi dětmi byl vždy 4 roky. V této rodině nedocházelo prakticky k žádnému soupeření. Naopak zde docházelo

k vytváření aliance dvou starších dcer proti mladšímu bratrovi. Matka ani otec se v této rodině o směřování dětí nijak zvláště nesnažili. Jen díky přirozené zvědavosti a intelektu starších dcer obě dosahovaly nadprůměrných studijních výsledků. Mladší bratr ovšem díky nezájmu rodičů nezvládal učivo ani na ZŠ a jeho další uplatnění tak bylo velmi problematické.

Zajímavostí je, že u obou vícečetných rodin byla role matky ve výchově takřka výlučná a oba otcové stáli zcela upozaděni. Ani jeden z otců navíc neměl ambice se do výchovy výrazněji zapojit.

Z výše uvedeného lze usuzovat, že role matky je přece jen výraznější ve vícečlenných rodinách. Tento fakt můžeme přisuzovat celé řadě faktorů. Jako jedna z prvních se nabízí domněnka, že více dětí znamená více domácí péče a práce a domácí organizace, kterou vykonává právě žena. Její role při výchově a pozdějším profesním směřování dětí může být silnější i proto, že muž tráví více času mimo domov, třeba v souvislosti s nutným materiálním zabezpečením rodiny.

1.2 Matka a rodina v odborné literatuře

Tématem rodiny a především matky v kontextu rodinné péče a výchovy se v minulosti zabývala celá řada autorů. I když to není příliš známo, Emile Durkheim (1858-1917) ve svých dílech věnoval velký prostor teoriím fungování rodiny. V knihách *Úvod do sociologie rodiny* (1888) a *Manželská rodina* (1921), která byla vydána posmrtně, se staví proti tradičnímu typu rodiny 18. století. V knihách odkrýval sociální procesy uvnitř rodin, tehdy tradičně patriarchálních. Durkheim ale již v té době poukazyval na fakt, že otcovská práva a autorita otce jsou díky státním zásahům stále více omezována, protože dosažením plnoletosti již otec nemá na dítě žádný vliv a dítě se stává samostatným právním subjektem. Analogicky tak dochází k posílení neformálního postavení matek (Možný, 1999).

Vzájemné symbióze matky a dítěte se věnuje také Sigmund Freud ve svých dílech. Uznává velmi silné pouto mezi matkou a dítětem především v nižším věku dítěte a přerušení takového vztahu dává do souvislosti se zdrojem traumatu. Freud se také hojně věnoval problematice rodičovských vzorů a to i v sexuální oblasti, často označované jako Oidipův nebo Elektrín komplex. Freud se tak zasadil o vědecké pozorování vztahu

mezi matkou a dítětem. Dítě viděl jako tvora plného pudů. V jeho díle pak pokračovala dcera Anna Freudová (1895-1982), která uváděla, že pro správné začlenění dítěte do společnosti je nutný správný vztah mezi matkou a dítětem (Bowlby, 2010).

Charlotta Bühlerová se ve svém díle *Společenská role a životní období* (1966) věnuje lidskému životu a především životu matek a jejich dětí v jeho biodromálních souvislostech. Bühlerová sleduje vývoj role a společenského postavení žen a matek, snaží se teoreticky vypořádat s pojmy jako hodnota, naplnění nebo společenská role. Ve své práci vycházející z její bohaté výzkumné praxe v klinické psychiatrii zmiňuje mnoho kazuistik, popisujících příběhy matek a jejich dětí. Ve své knize se pak věnuje i rozdílu mezi představami mladistvých o budoucích pracovních rolích v kontrastu k představám jejich matek. Zdůrazňuje, že: „... adolescence by měla být chápána ... jako období přípravy k sebeurčení ve smyslu životních cílů. Mládež však nemá zájem o tento přípravný aspekt a místo toho se utápí ve hrách a jiných sebeuspokojovacích činnostech...“ (Bühler, 1966, s. 76).

Svůj přínos k tomuto tématu měl nepochybně i Tomáš G. Masaryk, i když nenapsal žádnou monografii věnující se výhradně rodině. Masarykův postoj příklánějící se k psychologizující sociologii, ho často přiváděl k otázce ženské emancipace, roli ženy ve společnosti a v rodině. Svými postoji, ale i osobním příkladem podporoval emancipační úsilí žen, což dokazoval i svým vztahem ke své manželce. Osvobození žen z útlaku vlastních manželů spatřoval v odstranění závislosti na manželích a posílení jejich ekonomické autonomie. K tomu jim měl posloužit vstup na pracovní trh a přijetí placeného zaměstnání. Žena se tak měla stát svobodnější a převzít na svá bedra nejen ekonomické zajištění svých dětí, ale také se daleko lépe uplatnit ve společnosti (Možný, 1999).

Inspirativní názory, postřehy, ale především zkušenosti můžeme najít v celé řadě knih od Zdeňka Matějčka. V knize *Rodiče a děti* (1986) se věnuje celé řadě problémů v oblasti vývoje a výchovy dětí. Dotýká se v ní také otázky, jaký vliv na socializační proces dítěte má pohlaví dítěte a rozdílný postoj matek k dcerám a synům. Právě Matějček silně akcentuje problém neúplných rodin a na to navazujících souvislostí. Důležitost role matky pak dokumentuje na faktu, že za jeden z nejtěžších životních otřesů je považována ztráta matky (Matějček, 1986).

Vzhledem k důležitosti vztahu matky s dítětem, můžeme najít celou řadu autorů, kteří se mu věnují. Namátkou můžeme jmenovat například M. Kleinovou, D.W. Winicota, J. Bowlbyho a M. Mahlerovou.

1.3 Terminologické ukotvení pojmů

Nukleární rodinu zastoupenou rodiči a dětmi můžeme definovat jako malou sociální skupinou s jasně vytvořenou skupinovou strukturou. Struktura každé rodiny je tak dána jako souhrn statusů a rolí s tím spojených. Zatímco role určuje postavení jednotlivých členů rodiny proti ostatním, status vyjadřuje jejich hodnotu ve skupině. V rodině však struktura statusů nemusí přímo určovat funkčnost této sociální skupiny a její podoba se navíc neustále mění (Šanderová, 2000).

Sociální roli můžeme tedy definovat jako: „*chování, které u jedince v určitém postavení určuje předpokládaný způsob jednice v určité sociální situaci*“ (Hartl & Hartlová, 2000, s. 513). v praxi to znamená, že u matky i otce předpokládáme jejich roli rodiče, která sebou nese předpokládaný způsob chování, jako je péče o děti a jejich výchovu.

Sociální status je často zjednodušeně považován za prestiž. Statusem můžeme označit hodnotu jedince v určité sociální skupině. Hodnota je určena především autoritou a mocí jedince. Je samozřejmé, že moc a autorita úzce souvisí se sociálním původem, dosaženým vzděláním, výší příjmů a dosaženou životní úrovní, ale také zařazením do jiných sociálních skupin, jako jsou například politické strany či jiné zájmové skupiny (Hartl & Hartlová, 2000).

Aspirace rodičů nebo žáků může být dalším vlivem podílejícím se na volbě dalšího studia a povolání. Pod tímto pojmem chápeme očekávaný vlastní výkon při určité činnosti (Hartl & Hartlová, 2000). Aspirací však můžeme nazvat také oprávněné očekávání rodičů, jaké úrovně vzdělání či profese dosáhne jejich dítě. Aspirace rodičů tak do velké míry ovlivňuje i vzdělanostní a profesní aspiraci žáků. A právě na aspiraci žáků na konkrétní profesi má přímý vliv rodičovský vzor (Hlad'o, 2012). Pokud už takové aspirace v rodině existují, zvláště pak ze strany matky, je nejlépe, pokud taková očekávání matka dokáže přesně popsat a definovat. Taková očekávání je také dobré prodiskutovat s osobou, které se týká, případně i se třetí, nezaujatou stranou. Pokud je to nutné, nebo pokud nedojde ke vzájemné shodě, bylo by nejlépe takové aspirace přehodnotit (Berne & Savary, 1998).

Fenoménem můžeme v obecné rovině nazvat prakticky kterýkoli jev. Slovní základ slova fenomén a jeho kořeny najdeme již u Platóna (Hartl & Hartlová, 2000). V našem případě tak nazýváme jev, který se častěji vyskytuje v populaci výzkumu. Jedná se o jev, který je pozorovatelný a to jak v chování, tak například pouze v trendu uvažování (Zbořil, 1971).

Neformální primární skupinou můžeme nazvat v podstatě každou běžnou rodinu. A jako taková si tvoří své skupinové normy. Na jejich utváření se téměř bezvýhradně podílejí oba rodiče. Pod označením **skupinová norma** si můžeme představit zcela běžná rodinná pravidla vycházející z výchovy, postojů a zvyků dané rodiny. Tato pravidla jsou často tvořena modifikací pravidel, která si oba rodiče přinesli ze svých původních rodin. Dá se tedy předpokládat, že již ve fázi tvorby rodinných norem se tvoří jakási nepsaná pravidla, určuje se podřízenost či nadřazenost obou partnerů a budoucí uspořádání rodiny. Právě nepsaná rodinná pravidla, pokud jsou dostatečně jasná a přijatá všemi členy rodiny, mohou mít velký vliv na kohezi rodiny. Ta pak úzce souvisí s hodnotami a hodnotovým systémem, který rodina uznává (Výrost & Slaměník, 2008).

V rodině jsou také uzavírána různá **spojenectví či aliance**. Za základní rodinné spojenectví považujeme vztah mezi dítětem a matkou. Tento základní vztah vzniká již v okamžiku kojení a nemění se až do období dospívání. U většiny matek se navíc v průběhu dospívání nemění ani očekávání, ani intenzita zájmu o své děti (Matoušek, 1997).

Sociální role a sociální status se podle Lintonovy Teorie kultury (in Výrost & Slaměník, 2008) vzájemně ovlivňují a prolínají. Role je podle Lintona činnostní stránkou každého statusu a nedají se zcela oddělit. Společnost tak přirozeně vyžaduje, aby se jedinec choval podle určitých povinností a práv, které vyplývají z jeho statusu. Proto také očekáváme od matek a otců, že budou své dítě nejen chránit proti nebezpečí, ale starat se i o jeho materiální a duchovní zabezpečení, výchovu a později i jeho socializaci a začlenění do společnosti.

Významný vliv na chování matek vůči dětem mají jejich **výchovný styl, vzorce chování a postoje**, které zčásti převzali od svých rodičů a zčásti byly vytvořeny na základě jejich životních zkušeností. **Postoje** tak můžeme definovat jako psychologickou tendenci se v určitých situacích chovat podobným způsobem. Postoje se tak nejčastěji projevují v hodnocení, preferencích a odmítání (Sullivan & Thompson, 1988). „*Postoj je sklon*

ustáleným způsobem reagovat na osoby, předměty, situace i sebe sama, je součástí osobnosti, souvisí se sklony a zájmy osobnosti, předurčuje chápání, myšlení a cítění“ (Hartl & Hartlová, 2000, s. 267).

Postoje tak do velké míry souvisejí s charakterem matek. **Charakterem** v psychologii rozumíme jádro povahy každé osobnosti. Je to souhrn jejích dobrých i špatných vlastností, které se projevují jako tendence v jejím chování v určitých situacích. Charakter je často získaný a souvisí nejen s výchovou, ale také se vzděláním a světonázorem každého jedince (Kohoutek, 2002). Z psychologického hlediska můžeme vytvořit velice pestrou a detailní klasifikaci charakterů, která je průběžně doplňována různými autory. Nejčastěji se tak můžeme setkat s charakterem impulzivním, iracionálním, konformním, hysterickým, amorálním, ale také prospěšným, produktivním, altruistickým, sociálním, uretrálním (Hartl & Hartlová, 2000).

Psychologové v čele s E. Frommem však za jádro charakteru osobnosti považují **sociální charakter**, který sdílí většina jedinců dané kultury (Výrost & Slaměník, 2008). Laická veřejnost však pod pojmem charakter matek rozumí spíše jejich způsob výchovy dětí. Můžeme se tak setkat s matkami nejen hyperprotektivními, ale i krkavčími. Některé matky vedou své děti k samostatnosti, jiné jim doslova slouží. Některé matky dokáží své děti hodnotit objektivně, jiné na ně pohlíží velmi nekriticky. Některá matka své dítě nechá celý den sledovat pohádky na DVD, jiná mu televizi zakazuje a raději si s dítětem sama hraje. Charakterem matek tak v běžném životě rozumíme jejich přístup k mateřství jako k celku a to včetně výchovy a vytváření postojů dítěte.

Všechny výše popsané atributy chování matek dohromady utváří jakési ustálené **vzorce chování**, které matka vštěpuje svým dětem. Toto vštěpování může probíhat jak na vědomém, tak i na nevědomém základě. Dítě tak své chování usměrňuje nejen na základě přímých příkazů, zákazů, pochval či slovního hodnocení matky, ale dítě mnoho z těchto vzorců vstřebává díky observačnímu učení, které je z větší části zastoupené pozorováním svých matek (Plhánková, 2004).

Některé teorie předpokládají, že rodiče a zvláště pak matky své děti doslova programují. Základem jejich programu jsou vzorce chování, kterých jsou samy nositelkami. Děti se těmito vzorci učí spíše nevědomě. Rodič, který je úspěšný, vychová s velkou pravděpodobností úspěšné dítě. Naopak neúspěšný rodič své dítě často předurčí k dráze neúspěšnosti (Berne, 2013). Je zřejmé, že matka a její chování má na vývoj dítěte

a jeho začleňování do společnosti velmi podstatný vliv. Můžeme ale nalézt i další vlivy, které každé dítě formují. Můžeme mezi ně řadit také vliv společnosti, médií, ale také gender.

Gender můžeme chápat jako rozdíl v chování mužů a žen, který je tvořen na základě kulturních a společenských norem. Je to způsob konformního chování, do kterého se vtiskují společenská očekávání. Tvorba genderově rozdílného chování u dětí je podmíněna nejen biologicky, ale především socializačně (Thorová, 2015). Jednu ze zásadních rolí zde hraje vzor matky a otce. Dítě vnímá jejich sociální role, biologické odlišnosti, společenské postavení, ale i vzájemné chování a přitažlivost mezi muži a ženami. Stejně tak může dítě vnímat rozdílné uplatnění matky či otce v jednotlivých profesích. Již od malička je konfrontováno se situací, kdy obvodní lékařky jsou ve městech tvořeny skoro výlučně ženami, stejně tak jako učitelky, kuchařky, uklízečky, ale také zahradnice nebo úřednice na státních úřadech. Muži zase zastávají profese jako řidiči, dělníci, vojáci nebo piloti. Toto genderové chování je v nás přirozeně podporováno již od útlého dětství. Holčičkám kupujeme na hraní panenky, pokojíčky nebo hračky napodobující různé profese, jako třeba kadeřnici. Vše je v růžových či červených odstínech. Oproti tomu chlapci dostávají autíčka, technické stavebnice, ale také slepovací modely. Dělení na chlapecké a dívčí činnosti můžeme sledovat na základních školách, kde chlapci v rámci praktické výchovy navštěvují dílny a dívky vaření. Zde můžeme pouze konstatovat, že některá rozdělení na ženská a mužská povolání jsou ku škodě nás všech. Například ženy bývají velmi dobré profesionální řidičky a muž - učitel má ve škole velký vzdělávací, ale i výchovný přínos.

Na druhé straně je potřeba zmínit, že nové trendy posledních let, propagující bezvýhradně non-genderové rodičovství, jsou spíše škodlivé. Jako příklad může posloužit automatické nastavení střídavé péče u rozvedených rodičů, které často uspokojí požadavky bojujících ex-partnerů, ale v podstatě neposuzuje zájem dítěte a nebere na něj zřetel. Jako naprosto extrémní pak lze považovat požadavky na genderově vyvážené pohádky. Co by zůstalo z naší kultury, kdyby pohádka O Červené Karkulce prošla genderovou úpravou?

V každém případě je potřeba otázku genderových předsudků a případné genderové diskriminace brát vážně. „*Silné genderové stereotypy existují, a jak se často stává, členové těchto stereotypně vnímaných skupin tyto stereotypy akceptují*“ (Myers, 2016). Myers

navíc ve své knize *Sociální psychologie* uvádí tvrzení Senterové (1981), která na základě vlastního výzkumu dospěla k výsledku, že genderové předsudky jsou silnější než rasové předsudky. Z toho můžeme dovodit, že genderové předsudky mají i nepřímý vliv na chování matek při profesním směřování vlastních dětí.

2 PROFESNÍ SMĚŘOVÁNÍ A VOLBA POVOLÁNÍ

Zatímco role matek zůstává po staletí velmi podobná, mění se ovšem způsob a podmínky jejího naplňování. Tato proměna se projevuje soustavnými, ale velmi pomalými změnami, které přináší doba. Změna společenského zřízení, války, nové technologie, ale i vývoj v oblasti medicíny, to vše mění způsob, jakým je naplňována role matky. A právě těmi stejnými okolnostmi je ovlivněno profesní směřování dětí a jejich volba povolání.

2.1 Volba povolání včera, dnes a zítra

Stejně jako všechna odvětví lidské činnosti, tak i proces profesního směřování či volby povolání procházel v průběhu let velkými změnami, které plynuly převážně z politicko-hospodářské situace, vývoji na trhu práce, ale také ze sociálních proměn společnosti. Různorodost tohoto procesu je dán také geograficky. Od nepaměti byly horské oblasti považovány za chudé, na rozdíl od míst s úrodnou půdou. Je také přirozené, že v zemědělských krajích bude profesní směřování jiné než například ve velkých městských průmyslových aglomeracích. Profesní směřování je do velké míry ovlivněno i situací na trhu práce, poptávkou po jednotlivých profesích, a tím i cenou práce. Zvláště po druhé světové válce bylo hlavním národohospodářským cílem obnovit válkou poničenou zemi a zvýšit výrobu potravin. Později v šedesátých letech stát podporoval především technické vzdělávání a učební obory, které byly potřeba k nasycení poptávky po dělnických profesích. Osmdesátá léta pak znamenala nárůst poptávky po vysokoškolsky vzdělaných technických oborech a to převážně v důsledku zvýšení technologické náročnosti výroby a velkého trendu elektronizace.

Dnešní doba je postižena adorací individuálních práv jednotlivců a z ní plynoucí snahou o dosažení co nejvyššího vzdělání, které má lidem zajistit pohodlnou pracovní pozici s vyšším příjmem. Svoji roli hraje také postupná byrokratizace státní správy a zvyšování požadavků na státní zaměstnance. Příkladem toho může být potřeba vysokoškolského vzdělání u zdravotních sester nebo učitelek v mateřských školách, které bez vysokoškolského vzdělání nesmějí v těchto zařízeních pracovat. Otázkou zůstává, do jaké míry je toto nastavení požadovaného vzdělání nejen nutné, ale především účelné.

Kazuistika: *Pan Josef (95) byl synem ukrajinského zemědělce, který po první světové válce zůstal na jižní Moravě a živil se jako cestář, bez jakéhokoli vzdělání. Protože rodiče neměli možnost podporovat Josefa na studiích, dalo se očekávat, že Josef bude pracovat jako zemědělec na úrodných polích jižní Moravy, případně vykonávat nějakou pomocnou dělnickou profesi. Josefův starší bratr však těsně po 2. světové válce odešel do Brna, kde prošel velkou životní zkušeností. Pochopil, že jako dělník bez vyučení nemá v nadcházející době dobré vyhlídky na kvalitní uplatnění a spokojený život. Poradil tedy svému mladšímu bratrovi, aby odešel do Brna a vyučil se v Kyzlinkově továrně (dnešní První brněnská strojírna - ABB). Josef svého bratra poslechl, vyučil se zámečnickem a později pracoval ve výrobě vysokotlakých kotlů. Josef měl štěstí, že mu jeho bratr poradil. Josefovi rodiče totiž v té době neměli přehled o možnostech vyučení a nedokázali Josefovi poradit. Jejich rozhled končil u hranic malé jihomoravské vesničky, sami neměli jakékoliv vzdělání a informační možnosti v té době byly prakticky nulové. Postoj jeho matky, ale i otce bylo možno přirovnat ke strategii, dělej cokoliv, abys přežil. Josefova matka tedy měla na jeho profesní směřování velmi malý, možná i žádný vliv (Josef, osobní sdělení 2002).*

Každá doba sebou nese svá specifika, která se projevují také v profesním směřování a vlivu rodičů. Zvláště začátek osmdesátých let znamenal období, kdy stát aktivně vstupoval do období volby povolání a systematicky směřoval žáky do jednotlivých odvětví průmyslu, nebo studia. Systém přesně naplánovaných počtů studentů, středoškoláků, učňů či dělníků, společně se systémem výchovných poradců, doporučení školy pro studium, či nutnosti být politicky angažovaný pro přijetí na vysokou školu, znamenal pro mnoho lidí praktickou nedostupnost vyššího vzdělání.

Kazuistika: *Jakub (45) byl začátkem 80. let žákem ZŠ. Pro jeho přijetí na gymnázium nestačilo pouze složit přijímací zkoušky. Aby se mohl stát žákem gymnázia, musel dostat doporučení výchovného poradce a vedení ZŠ. K jeho studiu se přikládalo i vyjádření pionýrské organizace, jejíž byl členem. V neposlední řadě bylo nutné znát i někoho na gymnáziu, kdo v případě rovnosti bodů u přijímacích zkoušek podpoří přijetí Jakuba. Oba Jakubovi rodiče byli středoškoláci. Jakubova matka byla vyučená prodavačka a maturitu si dodělávala později formou studia při zaměstnání. Především matka vyvíjela na Jakuba velký tlak, aby ho přesvědčila o nutnosti zvolit náročnou výběrovou školu a podstoupit tak všechny komplikace spojené nejen s přijetím na gymnázium, ale také*

se studiem. Matka do jisté míry projektovala do Jakuba své životní zkušenosti a svým způsobem chtěla od Jakuba i to, co sama nemohla dokázat. Jakub popisoval, jak mu mnoho let zněla v uších matčina slova o tom, že bez vysoké školy nebude moci za pár let uživit vlastní rodinu a bude si připadat méněcenný (Jakub, osobní sdělení 2018).

Profesní směřování dětí je dnes ovlivňováno nejen rodiči, ale i médii. Společenská nálada, potřeba uznání a prestiže způsobují, že prakticky všechny děti ze ZŠ odchází na střední školy či učební obory s maturitou. Zvláštním fenoménem je také odchod dětí ze ZŠ na víceletá gymnázia. Rodiče jsou obeznámeni se situací, kdy lepší žáci odcházejí na víceletá gymnázia v páté a sedmé třídě. Na základních školách tak podle rodičů zůstávají pouze průměrní a podprůměrní žáci, kterým se poté přizpůsobuje rozsah výuky a způsob hodnocení. Mnoho rodičů proto své děti směřuje k víceletým gymnáziím a vidí v nich šanci na lepší vzdělání svých dětí a zvýšení jejich šancí na další studium. Tuto roli často sehrávají právě matky, které mají na děti vysoké nároky, mnohdy neodpovídající schopnostem dětí. Matky tak někdy mají vůči dětem přehnané ambice, které do velké míry souvisí s tím, čeho samy v životě nedosáhly a nebo s chybami, kterých se samy dopustily při volbě školy nebo volbě povolání. V praxi můžeme vidět, že role otců je v těchto situacích spíše zdrženlivější a jejich přístup mnohem racionálnější.

Kazuistika: *Paní Marta (41) měla dceru Helenu (11) na základní škole. Její prospěch byl spíše podprůměrný. Na vysvědčení Heleně často hrozila čtverka alespoň ze dvou předmětů a několik trojek. Vysvědčení však nakonec vždy vypadalo o něco lépe, protože paní Marta obešla všechny učitele, vyprosila lepší známky, sváděla špatný prospěch na špatnou rodinnou situaci a také pomáhala Heleně s vylepšováním známek pomocí doma vypracovaných referátů či různých projektů, na kterých se aktivně podílela. Přesto Helenu nutila k přípravě na přijímací zkoušky na víceleté gymnázium i přes to, že jí ve škole bylo několikrát naznačeno, že to vzhledem k Heleniným schopnostem není vhodné. Paní Marta naopak začala pomlouvat učitele a obvinila je z podjatosti a neobjektivitu. Po neúspěšných přijímacích zkouškách pak dceru Helenu přinutila změnit základní školu v domnění, že změna školy bude znamenat lepší prospěch. Bohužel se mýlila (Marta, osobní sdělení 2015).*

Velkou neznámou je budoucí vývoj v oblasti pracovního trhu. Většina z nás asi tuší, že změny ve společnosti vyvolané děním okolo nemoci Covid-19, zvláště pak dopady

na hospodářství, budou hlubší, než se ze začátku zdálo. Málo kdo však v tuto chvíli dokáže předvídat rozsah a strukturu všech změn, které nás čekají. Jisté však je, že se změny dotknou i trhu práce a tím i volby povolání mnoha dětí.

2.2 Role matky a způsob výchovy

Role matky je pro život každého dítěte nesmírně důležitá. Některé matky se této role zhostí s výbornými výsledky po celý život. Jiné matky jsou úspěšné jen z části, nebo také velmi málo. U matek, které mají se svojí mateřskou a výchovnou rolí problémy, lze vystopovat některé shodné rysy. Hintnaus (1998) uvádí následující typy matek, které ve své roli selhávají:

- ženy, které odmítají své ženství a mateřství jim komplikuje život. Může se jednat o emancipované ženy s vyšším vzděláním a s velkou mírou ambicí,
- ženy zahleděné a řešící samy sebe, často nezralé a neschopné nést zodpovědnost za sebe ani za děti,
- ženy narcistické, chovající se k dítěti jako k vlastnímu majetku nebo svému doplňku,
- ženy lehkomyšlné a nedbalé, často nedomyšlejší důsledky svých činů,
- ženy s panovačnými sklony a sklony k perfekcionismu,
- ženy úzkostné a s velkou emoční labilitou,
- ženy se sklonek k sadismu, které svým dětem záměrně ubližují často jen emočně (Hintaus, 1998).

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že mateřská role, jakkoli je považována za banální a samozřejmou, je velmi náročná na osobnost matky. Právě její osobnostní profil pak mateřství a výchově dává punc jedinečnosti.

Matka a její výchovný styl

Osobnost matky úzce souvisí také s uplatňovaným výchovným stylem. Výchovný styl pak do velké míry souvisí s věkem matky (Hintnaus, 1998). Dá se předpokládat, že jinak své dítě bude vychovávat matka, která svého prvního potomka porodila v 19 letech a zcela jiný přístup bude mít matka, která jako prvorodička překročila práh 30 let. Téměř generační rozdíl mezi těmito matkami sebou zákonitě musí nést i rozdíl v uplatňovaných výchovných stylech. Výchovné styly jsou determinovány způsobem, jakým matky

vychovávají své děti. Výchovný styl ovlivňuje fungování rodiny včetně toho, co se od jednotlivých členů požaduje. Určuje také míru odpovědnosti a podílu na chodu domácnosti a rozhodování rodiny. Každý styl může mít různou účinnost v závislosti na typu rodiny. Různorodost vhodnosti výchovného stylu platí i vzhledem k osobnosti dítěte (Vágnerová, 2004).

Základní typologie výchovných stylů je připisována Kurtu Lewinovi, který ji ověřoval na výzkumu experimentálních dětských skupin. Jeho dělení na základní tři skupiny je dnes považováno za starší a překonané. Jedná se o následující dělení, které uvádí Langmeier & Krejčířová (2006):

- 1) Autoritativní výchovný styl.
- 2) Liberální výchovný styl.
- 3) Demokratický výchovný styl.

I když je zřejmé, že konkrétní způsob výchovy nelze vždy zařadit do jednoznačně uvedených stylů, má se zato, že nejefektivnějším a nejvhodnějším výchovným stylem je styl demokratický, s častým vysvětlováním a spíše minimálním používáním trestů. Protože jsou výchovné styly do značné míry určující, jakým způsobem matky ovlivňují své děti při profesním směřování, uveďme ještě další, podrobnější, dělení výchovných stylů, které uvádí Baumrindová-Maccobyová (in Thorová, 2015):

- 1) demokratický, asertivní výchovný rodičovský styl,
- 2) přísný, autoritářský výchovný rodičovský styl,
- 3) svobodomyšlný, shovívavý, liberální výchovný rodičovský styl,
- 4) nedbalý, nezúčastněný výchovný rodičovský styl.

Význam uvedených výchovných stylů můžeme spatřit v analogickém přenesení těchto stylů do prosazování vlastních představ matek při profesním směřování vlastních dětí. Dá se předpokládat, že matka uplatňující přísný – autoritářský výchovný styl, bude podobný přístup uplatňovat i při rozhodování dítěte o jeho dalším studiu a volbě povolání.

Nesmíme také zapomenout na prostý fakt, že naše děti se učí převážně tím, co vidí dělat jejich rodiče. Právě osobní příklad a vzor, který děti vidí, je nejlepším výchovným prostředkem (Berne & Savary, 1998).

2.3 Sociální role a status žen v novodobé historii

Výhradní role matky, ženy v domácnosti a strážkyně rodinného krbu, se začala výrazně proměňovat po 2. světové válce. Většina žen tehdy pracovala převážně v zemědělství. Po roce 1948 a velkých společenských změnách se velké množství žen dostalo do dělnických profesí. Postupně však rostl tlak na vzdělávání i středních pracovních pozic a tím docházelo i k postupnému nárůstu vzdělanosti žen. Konec 80. let pak znamenal značnou feminizaci některých pracovních oblastí a to i těch s vysokoškolským vzděláním. Jako příklad bychom mohli uvést zdravotnictví, školství nebo textilní průmysl. Konkrétně ve zdravotnictví v ČR v roce 2016 pracovalo 281 tis. žen. Zastoupení žen ve zdravotnictví tehdy činilo 78 % (ČSÚ, 2017).

Kazuistika: *Generační rozdíl v profesním směřování žen matek a jejich vliv na další směřování vlastních dětí lze nejlépe vystopovat na příběhu rodiny paní Daniely (44). Novodobý příběh jejich rodu začíná u její prababičky Josefy, která před 2. světovou válkou pracovala jako lesní dělnice. Neměla žádné vzdělání, krom 4 tříd základní školy. Po válce se díky počínající industrializaci přestěhovala z venkova do města a pracovala jako pomocná dělnice v továrně. Proto Danielinu babičku Marii (dcera Josefy) její matka nechala vyučit prodavačkou. Zdálo se jí, že jako vyučená prodavačka má jisté čisté povolání v klidu a v teple. Marie se sice vyučila a poté mnoho let pracovala jako prodavačka, ale ve svém povolání nebyla spokojená a záviděla kamarádkám, pracujícím v kanceláři. Svoji dceru Kamilu proto nasměřovala na obchodní akademii a to v podstatě bez jakékoli možnosti, aby Kamila projevila svoje přání či talent. Kamila přitom svým prospěchem a intelektem splňovala veškeré předpoklady pro VŠ studium. To již ale Marie nedovolila. V době, kdy Kamilina dcera Daniela uvažovala o studiu a volbě povolání, měla Kamila jasno. Daniela musí vystudovat práva a být váženým právníkem. V tomto duchu ji tak odmalička vychovávala a Daniela nakonec opravdu profesi právníka vykonávala (Daniela, osobní sdělení 2003).*

Výše uvedený příběh svědčí nejen o proměnách společnosti a osobních motivech chování matek, ale svědčí také o bohatnutí společnosti, která umožňuje získat vzdělání prakticky všem, kteří splní formální požadavky na studium. Sociální status žen se tak neustále zvyšuje. To je patrné především v posledním desetiletí, kdy rostou nejen reálné možnosti uplatnění žen ve společnosti, ale také úspěchy, kterých ženy dosahují v politice, vědě, umění, ale třeba i ve sportu nebo podnikání.

Přání dětí a přání matek

Volba dalšího studia a volba povolání je ovlivněna nejen přímým ovlivňováním matky, ale také nepřímo. Sociální původ dítěte je dán právě sociální rolí a zařazením matky. Francouzský výzkum prováděný v letech 1985 – 1991 srovnával vliv sociálního původu a pohlaví žáků na profesní směřování a volbu studia (Flitner, 1992). Výzkum potvrdil, že v současnosti pohlaví dětí nemá prakticky žádný vliv na možnost získat vzdělání a svobodný výběr povolání. Ke stejnému závěru však výzkum nedospěl v otázce sociálního původu. *„Sociální původ je v čase školní docházky důležitější než pohlaví ...vliv pohlaví na šance získat vzdělání se stále zmenšuje, zatímco vliv sociálního původu se naopak zvyšuje“* (Flitner, 1992, s. 34).

Dětská fantazie, naivita a absence životní reality se často projevují v představách dětí o jejich budoucím povolání. Chlapci chtějí být popeláři, kosmonauty, závodníky či sportovci, zatímco dívky svoji budoucnost vidí jako zvěrolékačky, ošetřovatelky koní, učitelky v mateřské škole či zdravotní sestřičky. Zatímco chlapci jsou zaměřeni spíše na práci s věcmi, dívky se zajímají o práci s lidmi a pomáhající profese (Myers, 2016). V dospívání pak své názory často změní. Může se však stát, že se představy dětí mohou značně odlišovat od přání matek. U chlapců často dochází ke křížení zájmů, kdy chlapec chce pracovat například jako automechanik, protože se mu líbí auta, zatímco matka chce mít ze svého syna chirurga. Přitom obě povolání vyžadují značnou manuální zručnost. Podobné křížení můžeme zaznamenat u dívek, jejichž přání jsou často z oblasti modelingu, umění nebo vrcholového sportu.

V tomto okamžiku se rodičovská autorita matky, podpořená jejími životními zkušenostmi, projevuje v plné síle. Korekce představ dospívajících dětí pak matky provádějí často nekompromisně a s přesvědčením, že dělají pro své děti to nejlepší. Dlužno ovšem dodat, že často je rodičovské usměrnění zcela na místě, protože některé představy dospívajících dětí mohou být opravdu nereálné. Otázkám spojeným s volbou povolání a výzkumům na toto téma se ve svých knihách věnuje Hladó. Tvrdí například, že 72 % dětí nakonec o svém profesním zaměření rozhoduje samo. Na základě vlastního výzkumu pak uvádí názor adolescentů, podle kterého rodiče nemají právo jim do rozhodování mluvit (Hladó, 2012).

Kazuistika: *Martina (16) se věnovala výkonnostnímu volejbalu. Sport byl tedy kromě studia na gymnáziu, její každodenní činností. Pohyb ji naplňoval radostí, a proto chtěla*

najít spojení sportu a dalšího studia. Jednoho dne tak před svou matkou projevila představu, že bude studovat na fakultě tělesné výchovy a sportu. Její matka lékařka ovšem pro tuto její představu neměla žádné pochopení. Z pozice vzdělané ženy, matky s velkými životními a sociálními zkušenostmi tak Martinu několik měsíců úspěšně přesvědčovala, aby raději studovala na právnické fakultě místní univerzity. Matka nejenže měla mnoho pádných argumentů proč FTVS není vhodná pro její dceru, ale zároveň ani nechtěla, aby Martina následovala její kariéru lékařky se slovy, že to pro ženu není vhodná práce (Martina, osobní sdělení 2017).

Matky pro nás dělají jen to nejlepší (?)

Z úst našich rodičů a matek zvláště jsme mohli mnohokrát slyšet větu: Nikdo to s tebou nemyslí tak dobře jako já. Je to ale skutečnost? Co pro dítě znamená to nejlepší? Matky se snaží svoje děti vést tím nejlepším způsobem, který ovšem ve skutečnosti nereflektuje to nejlepší pro dítě. Matka vždy vychází ze svých životních zkušeností a nabyté sociální role a řídí se podle pro ni dostupných informací a vlastního úsudku.

Pokud bychom se zamysleli nad procesy, které se odehrávají v hlavách matek, daly by se popsat asi následovně. Matka se snaží svému dítěti najít nejvhodnější řešení životní situace. Podle jí dostupných informací projektuje svoje pocity a motivaci do chování dítěte. Obecně se dá říci, že rodiče chtějí vždy zajistit svým dětem lepší sociální pozici, než jakou mají sami. Málo kdy se můžeme setkat se situací, kdy by rodiče svým dětem vědomě ubližovali a snažili se pro ně dosáhnout méně, než je reálné. Daleko častěji se můžeme setkat se situací, kdy rodiče naopak dětem předkládají řešení, která vzhledem k předpokladům dětí, jsou jen obtížně splnitelná. Tato situace nastává například v případech, kdy rodiče nesportovci chtějí mít ze svých dětí vrcholové sportovce a neberou v úvahu jejich skutečné nadání či fyzické předpoklady k této činnosti. O těchto zkušenostech by mohl vyprávět například leckterý trenér dětské tenisové přípravy.

3 ROLE OTCŮ A DALŠÍ ASPEKTY PROFESNÍHO SMĚŘOVÁNÍ

Je jisté, že se otcové svojí měrou podílejí na profesním směřování dětí. Tak jako můžeme rozlišit mateřskou a otcovskou lásku, je i výchova otců odlišná od mateřského přístupu. Matka, vychovávající spíše srdcem a vkládající do výchovy více emocí a lásky, je často ta hodná. Otcovská autorita se pak uplatňuje právě v situacích, kdy je potřeba uplatnění silné autority.

3.1 Role otce jako vzoru a autority

Otcové také často bývají více mimo domov a proto můžeme slyšet větu: „Počkej, až přijde tatínek“. Autorita otců však není dána jen jejich fyzickou převahou či tím, že jako silnější děti častěji trestají. Otcové, zvláště ti úspěšní a charismatičtí, bývají životním vzorem pro chlapce, ale často i pro děvčata.

Kazuistika: *Několikrát jsem se mohl setkat s větami dívek, které hledaly své životní partnery a popisovaly své otce. Říkaly, že otec je úspěšný obchodník, uznávaný vysokoškolský profesor, nebo silná osobnost, kterou podvědomě hledají u svých partnerů. Zdůrazňovaly, že ve svém partnerovi hledají právě otce, jeho úspěšnost, prestiž a moc, která sebou nese i materiální zajištění či ochranu před životními problémy. Pro takové dívky je pak obtížné nejen najít partnera, ale také ukotvit sebe v pracovním procesu, či v životě. Studium pak nevidí jako přípravu na povolání a příslib získání lépe placeného místa. Studium berou jako jistou zábavu či výplň času, než se stanou manželkami, o které bude postaráno. Podle nich je zkratka mužská role jasně daná. Muž je odpovědný za ženu a stará se o ni. Tento světový názor bylo možné sledovat například u Šárky (36) jejíž otec měl úspěšnou firmu v oblasti zahraničního obchodu, ale také u Petry (29) jejíž otec vlastnil několik hotelů a restaurací. Dívky tak otec nemotivoval k profesní přípravě a k volbě povolání, ale spíše k hledání specifického životního partnera (Petra & Šárka, osobní sdělení 2015).*

Role otců v tradičních rodinách neustále klesá. Do poloviny minulého století se vycházelo z předpokladu, že základním systémem pro výchovu je rodina, jejíž sociální status je určen statusem muže, který byl hlavou rodiny. Drtivá většina žen byla v domácnosti a to i ženy ze střední a vyšší třídy. Ženy v domácnosti byly zcela závislé na svých mužích. Z toho plynula jejich podřízenost. Role ženy tak roste převážně od 70. let

minulého století, kdy dochází k pronikání žen na trh práce (Šanderová, 2000). V současné době se tak situace blíží demokratické rovnoprávnosti a to i přes existující rozdíly v odměňování žen a mužů. S rostoucí nezávislostí ženy, tak roste i její status. Nezávislost ženy má pak velký podíl na uplatňování jejího názoru ve výchově. I proto role matek při směřování svých dětí roste. Jako vedlejší efekt můžeme spatřit, že žena nezávislá, sebevědomá a dostatečně realizovaná a spokojená v zaměstnání je vzorem pro své děti a dcery zvláště. Dochází tak k dalšímu posilování vzoru silné ženy. Otázkou zůstává, jestli posilování role žen nevede automaticky k oslabování role mužů a změnám tradičních společenských modelů.

Některé výzkumy uvádějí, že dochází k zásadní změně v chování žen. Zatímco dříve ženy vyhledávaly k soužití především alfa samce, kteří dokázali ochránit ženy a děti před nepřízní přírody a cizími nepřáteli, dochází dnes k další sexuální revoluci. Ženy volí jako životní partnery méně konkurence schopné muže. Důvod změny volby je spatřován právě proto, že úspěšní a silní alfa samci si neváží domácí pohody a jsou více promiskuitní. Zatímco méně konkurence schopní muži se o rodinu a děti svých partnerek starají pečlivěji a více si váží domácí pohody (Gavrilets, 2012). I v této studii tak můžeme najít potvrzení názoru, že ženy hrají v našich rodinách čím dál důležitější a někdy i vůdčí roli. Opět se tak můžeme přesvědčovat, že role matek v profesním směřování dětí v posledních letech stále roste, zřejmě na úkor mužů.

Otcovská role však na děti působí i zprostředkovaně, skrz jejich matku. Někteří autoři tvrdí, že ženy si vybírají své partnery a budoucí otce svých dětí i na základě předobrazu svého otce, jeho chování, sociálního původu, způsobu obživy a mnoha dalších vlastností, jejichž předobraz v sobě od dětství nosí. Tento vzorec chování je nazván návrat k sociálnímu původu a třídní pozici (Katrňák & Fučík, 2010).

Do kontrastu s výše uvedeným faktem však můžeme dát neúplné rodiny, kdy děti vyrůstají pouze s matkou či jejím nestálým či nesezdaným partnerem. Výchova a socializace takového dítěte je potom zcela jiná. U těchto dětí se může v dospělosti projevat absence mužského vzoru v jejich vlastním chování. Socializační proces a prostředí bez mužského vzoru je totiž nepřírozené (Goode, 1964). Někteří autoři navíc uvádějí, že přítomnost otce v nukleární rodině výrazně snižuje riziko, že se synové budou dopouštět asociálního či dokonce kriminálního chování (Matoušek, 1997).

3.2 Psychodiagnostické metody vhodné pro profesní orientaci

Zatímco matky své děti profesně směřují a preferují určité typy povolání dle své detailní znalosti dítěte a svých vnitřních přání, existují i metody mnohem sofistikovanější. Mnohé z nich se používají při volbě povolání, například u ozbrojených sil, řidičů nebo záchranných sborů. Psychologie má pro tyto účely celou řadu standardizovaných diagnostických činností a diagnostických metod, které testují osobnost uchazečů a jejich předpoklady pro studium a práci. Obecně se můžeme setkat s následující klasifikací psychodiagnostických metod (Svoboda, Humpolíček, & Šnorek, 2013):

- 1) klinické metody (rozhovor, pozorování, anamnéza, analýza spontánních produktů),
- 2) testové metody,
- 3) výkonové testy (testy inteligence, speciálních schopností, vědomostí),
- 4) testy osobnosti (projektivní testy, dotazníky, objektivní testy osobnosti, posuzovací stupnice),
- 5) přístrojové metody.

Pokud bychom v jisté nadsázce řekli, že každá matka musí být svému dítěti tak trochu psychologem, mohli bychom matkám přiznat i značnou schopnost posoudit dítě pomocí klinického přístupu. Konec konců, málokdo zná dítě tak dobře jako jeho vlastní matka. S přibývajícím věkem a přibývajícím časem, které dítě tráví mimo domov, však náhled na dítě nemusí být zcela objektivní. Použití psychodiagnostických metod tak může být při zjišťování předpokladů pro studium či výkon povolání vhodnou pomocí.

V praxi se tak musíme vypořádat nejen s otázkou, co dítě dokáže a jaké jsou jeho schopnosti, ale především s otázkou, jakou motivaci dítě má k tomu, aby dosáhlo maxima svých možností. Pokud totiž většinu motivace dítěte bude snaha vyhovět matce, je pravděpodobné, že to bude zcela nedostatečné k dosažení nadprůměrných výsledků (Barrett & Williams, 1995).

Jak již bylo naznačeno, psychodiagnostických metod vhodných pro posouzení uchazeče o studium či o konkrétní zaměstnání je celá řada. Mezi často používané komplexní profilové dotazníky lze zařadit například NEO osobnostní inventář NEO-PI-R, nebo dotazník typologie osobnosti GPOP. *„Zjišťuje míru individuálních odlišností dle Pětifaktorové teorie a poskytuje údaje o pěti obecných dimenzích osobnosti:*

neuroticismus, extraverte, otevřenost vůči zkušenostem, přívětivost, svědomitost“ (Seitl, 2016, s. 71).

Snad nejčastěji používaným inventářem k multidimenzionálnímu zjišťování osobnostních rysů pomocí škál je MMPI-2 (Minnesota Multiphasic Personality Inventory 2). Její revidovaná verze pochází z roku 1989. Tento test lze aplikovat individuálně i ve skupině do 25 osob. Inventář obsahuje 567 položek a jeho použití vyžaduje přibližně hodinu a půl času klienta (Svoboda & Humpolíček, & Šnorek, 2013). Význam testových metod však nelze přeceňovat. Dodnes se můžeme setkat s odbornou diskuzí, zda je lepší používat klinické, nebo testové metody. Z úhlu pohledu člověka fandícího především klinickým metodám pak můžeme soudit, že matka, znající dokonale své dítě, může mít reálný klinický obraz svého dítěte, a je tak schopna posoudit jeho schopnosti pro výkon budoucího povolání.

Svůj význam mají také inteligenční testy, jejichž použití je v současnosti velmi časté a do jisté míry i nadužívané. Ne všechny testy mají svoji validitu a reliabilitu. Mezi prověřené a frekventované testy můžeme zařadit Wechslerův inteligenční test WAIS-III. Tento test je složen ze 14 subtestů jak vizuálních, tak i auditivních. Test se používá pouze individuálně a jeho kompletní sejmnutí trvá 2-3 hodiny (Svoboda & Humpolíček, & Šnorek, 2013).

3.3 Profesionální směřování dětí v kontextu růstu vzdělanosti

Z historie víme, že potřeba růstu produktivity práce a modernizace výroby jde ruku v ruce s požadavky na růst kvalifikace pracovní síly. V průběhu posledních desetiletí tak dochází k zásadní změně struktury vzdělanosti obyvatelstva ČR. Změnu struktury obyvatelstva podle dosaženého vzdělání můžeme sledovat přibližně od konce 2. světové války. Podrobný přehled je vidět v tabulce č. 1.

Potřeba vyššího vzdělání se promítá do růstu počtu vysokoškoláků a to hlavně v posledních letech. Tento trend se urychlil po roce 1989, který přinesl do našeho života celou řadu změn. V souladu se světovými trendy se rozšířil počet pracovníků v terciární sféře, tedy ve sféře služeb. V posledních dvou dekadách se však proměnila i tato hospodářská sféra. Doslova raketový nárůst informačních technologií v průmyslu i ve službách změnil celý hospodářský systém na kvartérní. Do tohoto systému by tak nově měly být zahrnovány nejen informační technologie, ale také věda a výzkum

(Hambálek, 2012). Z toho plynoucí společenské změny pak zpětně vyvíjí tlak na zvyšování kvalifikace obyvatelstva.

Proměny uvnitř společnosti tak kromě vzniku nových pracovních příležitostí přinášejí i změny méně příjemné. Těmi může být například zánik mnoha řemeslných oborů, jejichž funkci přebrala masová průmyslová výroba nebo změna technologií. Podobně je potřeba nahlížet například na těžbu fosilních paliv nebo třeba těžkou hutní výrobu.

Struktura obyvatelstva podle nejvyššího ukončeného vzdělání							
rok	1950	1961	1970	1980	1991	2001	2011
celkem v %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
základní vzdělání	83,0	80,4	53,1	44,6	33,1	23,0	17,6
střední vč. vyučení, úplné střední všeobecné, úplné střední odborné	14,8	16,7	42,4	49,5	58,3	66,4	64,1
vysokoškolské	1,0	2,2	3,4	5,0	7,2	8,9	12,5
bez vzdělání	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5
nezjištěno	0,9	0,4	0,8	0,6	1,1	1,3	5,3

Tabulka č. 1

Struktura vzdělanosti 1950 - 2011

Zdroj: ČSÚ, 2014

A právě na tyto proměny společnosti by měl reagovat státní vzdělávací systém a vhodnými úpravami umožnit žákům dosažení takového vzdělání, které je nejen požadováno ze strany žáků a rodičů, ale které je také prakticky upotřebitelné. Na jedné straně totiž podle statistických údajů roste podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí, ale na straně druhé se naše hospodářství potýká s akutním nedostatkem manuálně pracujících. Mnohdy se přitom jedná o pracovníky s vysokou dělnickou kvalifikací a s požadavkem na manuální zručnost.

Na tomto místě je třeba říci, že otázka profesního směřování dětí je dnes ještě komplikovanější, než kdykoli předtím. V době dokončování této práce (listopad 2020), celou Evropu pronásledují ekonomické problémy vyvolané koronavirovou infekcí SARS-Cov-2, projevující se nemocí Covid-19. Změny společnosti, průmyslové výroby i potřeby vzdělávání, které tato krize přinese, ještě neumíme zcela odhadnout. V každém případě je jisté, že v obecné rovině se zvýší nároky na nás všechny. Dá se proto říci, že už dnes roste

důležitost role matek při výchově dětí. Právě matky jsou totiž často těmi, kdo doma zajišťují a kontrolují distanční výuku svých dětí, zatímco otcové chodí do práce.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE PRÁCE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Svazek mezi rodičem a dítětem nemůže zůstat neměnný. Musí se vyvíjet a proměňovat, stejně jako vývoj dítěte. To je ze začátku zcela závislé na rodičích a postupně se osamostatňuje, aby nakonec mohlo zaujmout vlastní místo ve společnosti a být zcela samostatné (Matějček, 1994, 196). Tento proces, ať už je nazýván výchovou, dospíváním zráním či socializací, je utvářen z velké části oběma rodiči. Matka má v tomto procesu svoji nezastupitelnou roli. Její role matky je ovlivněna také jejím sociálním statutem. Děti totiž nevychováváme tím, co jim říkáme, ale hlavně tím, co sami děláme (Honzák, 2018). Proto se dá předpokládat, že vzorce chování, které si dítě osvojí v rodině, později opakuje i ve svém samostatném životě. Berne také uvádí (2011, s. 28): *„Každý jedinec má rodiče a nosí v sobě souhrn stavů ego, jež jsou reprodukcí stavů ego oněch rodičů“*. Lze se tedy domnívat, že specifické postavení matky ve výchově bude vycházet právě z její role matky a zároveň z jejího sociálního zařazení ve společnosti. Tyto faktory pak nepochybně ovlivňují i její způsob profesního zaměření vlastních dětí.

Zjednodušeně řečeno, vlastní zkušenost matky se svými rodiči, vedla k určitému sociálnímu statusu matky a ten se může v různé míře a různým způsobem přenášet do ovlivňování profesního směřování jejich vlastních dětí.

I když se okolnostmi souvisejícími s profesním směřováním věnuje celá řada výzkumů, oblasti přímého vlivu matky se zabývají spíše marginálně. Proto jsme se rozhodli se zaměřit na tuto oblast a popsat proces, který se mezi matkami a jejich dětmi v rámci profesního směřování odehrává.

4.1 Výzkumný problém

Proces volby studia, učebního oboru či povolání u dětí a dospívajících je složitý jev. Vstupuje do něj mnoho různých faktorů jak osobnostních, tak i společenských a rodinných. Svůj díl může v tomto procesu hrát i náhoda, která do jisté míry ovlivňuje život nás všech. Naopak, jednou z mála životních jistot a opor bývají mnohdy rodiče. Matka pak v tomto procesu, podobně jako v celém životě, hraje nezastupitelnou roli. Její postavení je velmi specifické. Vazba, která vzniká mezi matkou a dítětem v raném věku postupně oslabuje a stává se méně naléhavou. *„Během dospívání se pouto dítěte k rodičům mění. V důsledku toho se individuální variabilita, už tak dost velká, ještě zvětšuje. Na jednom konci tak jsou dospívající, kteří přerušují styky s rodiči, na druhém*

konci jsou ti, kteří zůstávají silně připoutáni, a kteří nedokážou nebo nechtějí zaměřit své vazebné chování k někomu jinému“ (Bowlby, 2010, s. 184).

Matka, která v rámci své mateřské role dítě celoživotně chrání před všemi nebezpečími, musí dítě připravit na samostatný život. Profesní uplatnění je pro dítě důležité právě proto, aby mohlo dosáhnout nezávislosti a samostatnosti. Matka zde uplatňuje také svůj sociální status, vycházející z jejího vzdělání, pracovních i životních zkušeností, ale také z nenaplněných ambicí. Její aspirace úzce souvisí s poznáním vlastních chyb, před kterými chce matka dítě ochránit.

Uplatnění matčina vlivu může probíhat přímo, ale i nepřímo. Za přímé ovlivňování můžeme považovat formu sdělování, poučování, vysvětlování a uplatňování rodičovské autority. Nepřímý vliv matka uplatňuje tím, jak sama žije a jak se chová. Interakce matčina vlivu a dalších faktorů, které na dítě působí, pak tvoří vztahovou síť s obtížně zobecnitelnými zákonitostmi. A právě proniknutí do zákonitostí tohoto děje a jeho pochopení můžeme považovat za výzkumný problém.

4.2 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Jako hlavní cíl tohoto výzkumu chceme zkusit popsat vliv sociální role a statusu matky na profesní směřování vlastních dětí. Dalším dílčím cílem je popsání a porovnání vlastního prožitku období profesního směřování a následné uplatnění těchto životních zkušeností na směřování vlastních dětí z pohledu matky. V neposlední řadě je cílem interpretace a hledání vzájemných souvislostí procesu profesního směřování.

Výzkumné otázky

S přihlédnutím k cílům výzkumu byly stanoveny následující výzkumné otázky:

VO1: Jak se projevuje vliv sociálního statusu matky v aspiraci při profesním směřování vlastních dětí?

VO2: Můžeme pozorovat rozdíl v uplatnění role matky u profesního směřování sebe a později vlastních dětí?

VO3: Jaký je přínos role matky při profesním směřování dětí?

VO4: Jaký je rozdíl mezi uplatňováním role matky a otce ve směřování vlastních dětí?

4.3 Metodologický rámec

Vzhledem k výzkumnému problému a stanoveným cílům výzkumu byl jako nejvhodnější vybrán kvalitativní přístup. Tato volba byla podpořena především snahou vést se ženami empatický rozhovor a získané informace chápat v širokém kontextu celého procesu. Právě kontextuálnost je podle Miovského (2006) významná charakteristika kvalitativního přístupu. Typ zvoleného výzkumu by v širším významu bylo možné nazvat případovou studií (Miovský, 2006). Hendl (2005) pak náš způsob výzkumu klasifikuje jako překryv studia sociálních skupin a zároveň studia událostí, rolí a vztahů. Hendl však také dále uvádí, že klasifikace jednotlivých druhů případové studie je značně rozdílná u různých autorů a její pojetí se proto může velmi lišit.

Zároveň byly zvoleny dvě základní metody pro získávání dat. Jako hlavní metoda byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, doplněný o molekulární pozorování (Ferjenčík, 2000). Tyto dvě metody byly zvoleny ve snaze propojit odpovědi žen, tedy verbální projev s jejich vzhledem, chováním, gestikulací a neverbální řečí těla. Důležité se zdálo také sledování jejich pocitů, vyjadřovaných gesty obličejové mimiky. Volba jiných forem tvorby dat, například dotazníku, by neumožnila získání všech informací v kontextu jiných událostí a bylo by obtížné reagovat na zjištění získaná během výzkumu. Nemožnost upřesnění a doptání se by pak mohlo mít vliv na výsledky celého výzkumu a mohla jej přímo znehodnotit.

4.4 Tvorba dat a výzkumný soubor

Tvorba dat spočívala v pozorování respondentek a uskutečnění polostrukturovaného rozhovoru - „*polostrukturovaného interview*“ (Miovský, 2006, s. 159). Po předběžné telefonické domluvě s respondentkami a dohodnutí místa a času setkání, následoval samotný rozhovor. Při telefonické domluvě bylo účastnicím tohoto výzkumu stručně popsáno téma rozhovoru, obecný obsah otázek, přibližná délka celého rozhovoru, způsob prezentace výstupů a také zamýšlené použití všech výstupů.

Pro uskutečnění všech rozhovorů byla snaha vybrat místo, kde by nedocházelo k přílišnému rozptylování okolí. Proto se většina rozhovorů odehrála v domácnostech respondentek. Na tomto místě je třeba také zdůraznit, že vzhledem k období společenských omezení způsobených nemocí Covid-19, bylo naplánování těchto setkání

značně obtížné. Respondentky byly také požádány, aby si na rozhovor vyhradily dostatek času.

Polostrukturovaný rozhovor měl celkem 85 otázek. Otázky byly rozděleny do několika částí. **První část** byla zaměřena na získání tvrdých dat o respondentkách a dalších informacích osvětlujících jejich životní ukotvení.

Druhá část rozhovoru se věnovala rodinným příslušníkům, tedy rodičům respondentek a jejich manželům a dětem.

Třetí část otázek se týkala volby studia či povolání a faktorům ovlivňujících tento proces v různých fázích dospívání.

Čtvrtá část rozhovoru byla zaměřena na stejný proces profesního směřování, ale u dětí respondentek. V samém závěru byly ženy dotázány na jejich názor na prospěšnost či škodlivost přístupu jejich matek k prožitému profesnímu výběru.

Vzhledem k obsáhlosti rozhovoru a množství informací byl rozhovor nahráván na záznamové zařízení. Během rozhovoru si výzkumník dělal jen malé poznámky o chování respondentek, které by z nahraného záznamu nebylo možné vyčíst.

Před samotným výzkumem byla celá sada otázek vyzkoušena při pilotním rozhovoru s jednou respondentkou. Tento pilotní rozhovor přinesl řadu zjištění. U některých otázek měla respondentka problém s pochopením podstaty otázky, u jiných otázek naopak odpovídala příliš obecně nebo nepředpokládaným způsobem. Proto po prvním rozhovoru došlo k úpravě formulace otázek a k doplnění některých dalších. Z pilotního rozhovoru také vzešla nutnost změny komunikační strategie. Ukázalo se, že respondentky mají přehnaný respekt ze záznamového zařízení a poskytnuté odpovědi procházejí jejich autocenzurou. Proto se zdálo jako potřebné před každým rozhovorem s respondentkou prvně volně pohovořit na obecné společenské téma, navázat s ní kontakt a vyvolat v ní důvěru, že může odpovídat pravdivě a bez snahy ovlivňovat odpovědi. Po těchto změnách již celý průběh výzkumu probíhal podle očekávání.

Pokud při položení otázky vypadala účastnice výzkumu nejistě nebo nebyla schopna na položenou otázku odpovědět, byla otázka položena ještě jednou, případně byla výzkumníkem přeformulována jinými slovy tak, aby smysl otázky zůstal stejný.

Respondentkám byly kladeny následující typy otázek, tak jak je klasifikuje Hendl (2005):

- otázky na pocity nebo chování respondentky,
- otázky na názor a postoj respondentky,
- otázky týkající se pocitů,
- otázky na kontext.

Pokud během dotazování byla některá z odpovědí výzkumníkovi nejasná nebo vyžadovala doplnění, položil výzkumník respondentce doplňující otázku. Tyto otázky měly charakter sondážních otázek (Hendl, 2005).

Výběr výzkumného souboru

Při výběru výzkumného souboru byla použita nepravděpodobnostní metoda, která je založena na kombinaci záměrného a příležitostného výběru, který se nazývá metodou sněhové koule (Miovský, 2006, s. 131). Tato metoda je založena na prvotním kontaktu výzkumníka s respondentem, který pak sám doporučí (nominuje) další potencionální účastníky výzkumu. Právě toto doporučení (nominace) se ukázalo jako klíčové, pro úspěšné navození atmosféry důvěry výzkumníka s respondentkami a usnadnilo navození vhodné situace před samotným polostrukturovaným rozhovorem.

Respondentky musely splňovat několik základních podmínek, aby mohly být do výzkumu zařazeny. Musely to být ženy, které už byly také matkami. Jejich děti pak musely být ve věku, kdy již proběhla první vlna profesního směřování, tedy kdy si děti po ZŠ volily obor dalšího studia. Vzorek byl tedy apriori determinován (Švaříček, 2007) dvěma faktory. Musely to být ženy, které jsou již matkami dětí starších 18 let.

Popis výzkumného souboru

Pokud bychom chtěli definovat populaci, pro kterou je daný výzkum prováděný, jednalo by se o všechny ženy, které vychovávala z rodičů alespoň matka, a které mají minimálně jedno dítě. Předpokladem u této populace je již absolvovaná příprava na budoucí povolání u sebe a také u vlastního dítěte.

Výzkumný soubor zahrnutý do výzkumu zahrnoval 6 žen ve věku 43 až 54 let. Průměrný věk žen činil 47 let. Všechny respondentky měly minimálně středoškolské vzdělání, i když některé pracovaly jako dělnice. Přehled popisu výzkumného vzorku je uveden v tabulce č. 2.

Etické hledisko a ochrana soukromí

Před samotným rozhovorem s otázkami, byly všechny respondentky poučeny o průběhu výzkumu, o jeho dobrovolnosti a byl jim dán k podpisu informovaný souhlas. Vzhledem k tomu, že některé respondentky považovaly sdělené informace za citlivé a osobní, byly ujištěny, že publikovaná data budou anonymizována tak, aby nebylo možné jejich spojení se jménem konkrétní osoby. A to především tím, že jména ve výzkumu budou změněna. Každé z respondentek bylo určeno jiné křestní jméno, pod kterým je ve výzkumu uváděna. Označení číslem, nebo textovým kódem, se zdálo výzkumníkovi nevhodné, protože při interpretaci dat jméno pomáhá představit si pod získanými daty osud konkrétního člověka.

Jméno	Daniela	Karolina	Růžena	Martina	Karla	Silva
Respondenta						
Věk	47	45	46	48	43	54
Vzdělání	VŠ	VŠ	SŠ	vyšší odb.	VŠ	SŠ
Zaměstnání	právník	právník	hospodská	zdr. sestra	architekt	dělnice
Počet dětí	1	2	2	2	3	1
Počet manželství	1	1	1	1	1	1
První dítě narozeno v letech	29	26	24	25	21	19
Dítě						
Věk	18	19	21	23	21	35
Vzdělání	SŠ	VŠ	VŠ	SŠ	VŠ	vyučen
Plánované vzdělání	VŠ	VŠ	VŠ	asistent	právník	dělník
Stýkají se s otcem	ano	ano	ne	ano	ano	ne
Manžel respondentky						
Věk	47	47	60	51	42	60
Vzdělání	VŠ	VŠ	GYM	SŠ	VŠ	SŠ
Zaměstnání	manažer	technik	číšník	skladník	projektant	dělník
Matka respondentky						
Věk	71	71	77	76	71	77
Vzdělání	SŠ	ZŠ	ZŠ	GYM	SŠ	ZŠ
Zaměstnání	administrat.	prodavačka	kuchařka	účetní	makléř	administrat.
Počet dětí	1	3	3	5	3	3
Počet manželství	1	1	2	1	1	2
První dítě narozeno v	24	24	22	22	18	22
Otec respondentky						
Věk	70	72	77	80	77	79
Vzdělání	SŠ	vyučen	vyučen	GYM	VŠ	vyučen
Zaměstnání	elektrikář	dělník	dělník	ekonom	ředitel	aranžér
Počet dětí	1	3	2	5	3	2
Počet manželství	1	1	2	1	1	2
První dítě	23	25	22	23	25	24
Stýká se s respondentkou	ano	ano	ano	ano	ano	ne

Tabulka č. 2 Výzkumný soubor - popis

5 ZPRACOVÁNÍ DAT A JEJICH ANALÝZA

Data tedy byla získána polostrukturovaným rozhovorem a molekulárním pozorováním. Rozhovor byl uložen na digitální záznamové zařízení Olympus. Každý rozhovor měl svoji formální a neformální část. Záznam probíhal vždy jen u formální části, použité při dalším zpracování. Časové dotace na jednotlivé části rozhovorů a jejich přepis je uveden v tabulce č. 3.

Jméno respondetky	Daniela	Karolina	Růžena	Martina	Karla	Silva
povídání před rozhovorem	15min	45 min	25 min	25 min	35 min	20 min
rozhovor polostrukturovaný	26 min	52 min	24 min	44 min	32 min	25 min
čas přepisu rozhovoru	2 hod 20 min	3 hod 15 min	2 hod 30 min	3 hod 20 min	2 hod 45 min	2 hod 15 min

Tabulka č. 3 Časová dotace rozhovorů

5.1 Transkripce a analýza rozhovoru

Zvuková stopa rozhovoru byla v počítači automaticky převedena do textové podoby pomocí softwaru BEEY od společnosti Newton Technologies a.s.. Vzhledem k relativně nízké kvalitě původní nahrávky, byl však automatický přepis úspěšný pouze na 70 %. Celý převedený text tak musel být překontrolován a upraven manuálně s pomocí programu Listen N write.

Transkripce rozhovoru proběhla doslovnou formou (Hendl,2005). V textu byly ponechány hovorové výrazy, vulgarity i nelogičnost vyjadřování. Tento doslovný přepis umožnil lepší pochopení pronesených slov. I když mnoho autorů tvrdí, že není nutno rozhovory přepisovat doslovně a celé (Strauss & Corbin,1999), jako vhodnější se pro tuto práci jevílo doporučení o doslovné transkripci celého rozhovoru (Švaříček & Šedová, 2007).

Takto získaný text byl pak výzkumníkem postupně pročítán. V textu byly barevně vyznačeny podstatné oblasti, ve kterých se vyskytovala důležitá data. Ta byla dále tříděna podle osob, vztahů, událostí či fenoménů. Takto vzniklá typologie pak byla tříděna a přepsána do vhodných metatabulek nebo dále zpracována do shrnujícího textového

kódu. Z některých dat bylo po zpracování vytvořeno schéma nebo vývojový diagram. Po pečlivé analýze přepisů rozhovorů bylo nalezeno několik témat a k nim se vážících fenoménů, které respondentky ve svých rozhovorech zmiňovaly.

Během samotného rozhovoru si výzkumník dělal z pozorování respondentky poznámky do předem připravené tabulky. Tento záznam pomáhal výzkumníkovi vybavit si zpětně kontext a průběh celého rozhovoru.

Jméno	Daniela	Karolina	Růžena	Martina	Karla	Silva
Respondentka						
věk	47	45	46	48	43	54
vzdělání	VŠ	VŠ	SŠ	vyšší odbor.	VŠ	SŠ
zaměstnání	právník	právník	hospodská	zdr. sestra	architekt	dělnice
počet dětí	1	2	2	2	3	1
Vzhled						
vlasý barva	kaštanové	hnědá	vínová	světlé	světlé	světlé
vlasý úprava	rovné, sčesané do culíku	rovné, sčesané do culíku	sčesané do copu	mikádo	vlnité volné	vlnité volné
nehty barva	přírodní	přírodní	přírodní	přírodní	přírodní	světlý lak
oděv	domácí	kalhoty, mikina	kalhoty, halenka	kalhoty domácí, vytaháný svetr	domácí	kalhoty, halenka
doplňky	prstýnky, náušnice	naušnice, prsten	bez doplňků	bez doplňků	naušnice	řetížky, prsteny
malování - stíny	lehce oči	lehce oči	make up	silně oči	bez	make up
poznámka	neutrální dojem	působila upraveně	neutrální dojem	působila neupraveně	působila neupraveně	velmi upravená
Neverbální chování						
místo rozhovoru - pohyb	seděla na židli u jídelního stolu	seděla v křesle	seděla na židli u jídelního stolu	seděla na židli u jídelního stolu	seděla na židli u jídelního stolu	seděla na židli u jídelního stolu
držení těla	přirozené, klidné	vychýlená pozice, lehce neklidná	měnila polohy, lehce neklidná	klidná, působila unaveně	seděla přirozeně, klidná	měnila polohy, lehce neklidná
oční kontakt	přirozený	přirozený	vyhledávala oční kontakt	vyhledávala oční kontakt	přirozený	uhýbala pohledem
Mimoverbální chování						
tempo řeči	rychlé	pomalejší	velmi rychlé	pomalejší	běžné	rychlé
způsob vyjadřování	váhavý	přemýšlivý	jednoduchý stručný	vyhýbavý	běžný	váhavý
cizí slova	ano občas	ano občas	komolená	ne	ne	ne
vulgarity	ne	ne	ano	ne	ne	ano
Subjektivní pocit výzkumníka						
	vážila každé slovo, aby neřekla více, než je nutné, zjevná nedůvěra	přesná terminologie, otevřená, popisy situací	úsporné vyjadřování, lehce nesoustředěná	neurčité pojmy a popisy, jako by něco skrývala	snaha říci co nejvíce a podrobně	lehce nervozní, vracela se často k matčině dominanci

Tabulka č. 4 Poznámky o vzhledu a chování respondentek

5.2 Práce s daty a jejich vyhodnocení

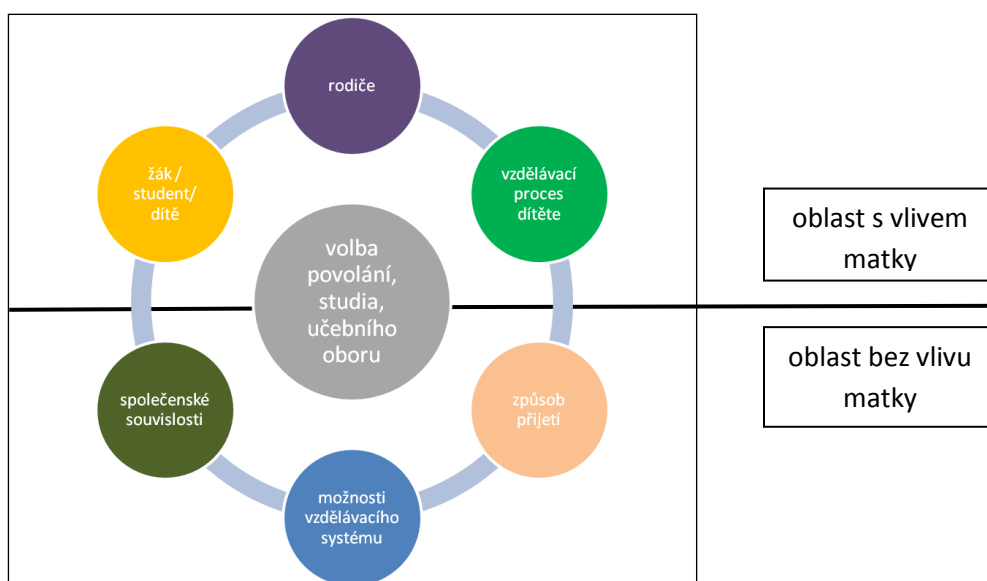
Analýzou rozhovorů s respondentkami bylo možno odhalit celou řadu fenoménů, které respondentky často akcentovaly. Kromě těch, které byly v rozhovorech výslovně zmíněny, projevíly se i fenomény, jejichž existenci lze vyvodit z kontextu rozhovoru. Mezi zmiňované fenomény můžeme zařadit například následující:

- oblasti profesního směřování s vlivem a bez vlivu matky,
- variabilitu a individuálnost celého procesu profesního směřování,
- klesající vliv role matky s věkem dítěte,
- vliv mužského vzoru,
- matka a její podpora dítěte,
- absence kritiky v projevech matky.

V následující části se tak budeme zabývat prací s daty, ze kterých je možné zjistit vliv matky na profesní směřování. Role matky ovšem neovlivňuje pouze dítě samotné. Matka přirozeně vstupuje do procesu, ve kterém má možnost ovlivnit celou řadu faktorů profesního směřování dítěte.

Oblasti vlivu matky

Rozborem příběhů všech respondentek bylo možno sestavit schematický diagram faktorů, vstupujících do procesu profesního směřování dětí. Schéma je znázorněno na obrázku č. 1.

Obrázek č. 1 Oblasti vlivu matky na profesní směřování

Na obrázku č. 1 se vyskytuje celkem šest rámcových faktorů, které sytí proces profesního směřování dítěte. Je také patrné, že na některé faktory matka může uplatňovat svůj vliv a na některé nikoli.

Variabilita a jedinečnost procesu profesního směřování

Stejně tak, jako je každý člověk jedinečný, tak i variabilita procesu profesního směřování vykazuje značnou šíři a pestrost. Postihnout všechny možnosti a přitom celý proces zobecnit není snadné. Přesto nám analýza rozhovorů pomohla zmapovat všechny podstatné oblasti celého procesu, při kterém docházelo k profesnímu směřování. Výsledkem bylo sestavení vývojového schématu celého procesu a faktorů, ze kterých se tento proces skládá. Celý vývojový proces je naznačen v obrázku č. 2.

Z tohoto obrázku je na první pohled zřejmé, že proces je velmi složitý, s celou řadou vstupních nastavení a také s celou řadou proměnných. Celý proces je zde zřetelně vymezený a lze spatřit i jeho klíčové části. Z obrázku č. 2 je patrné, že celý proces profesního směřování může mít až tři hlavní stupně:

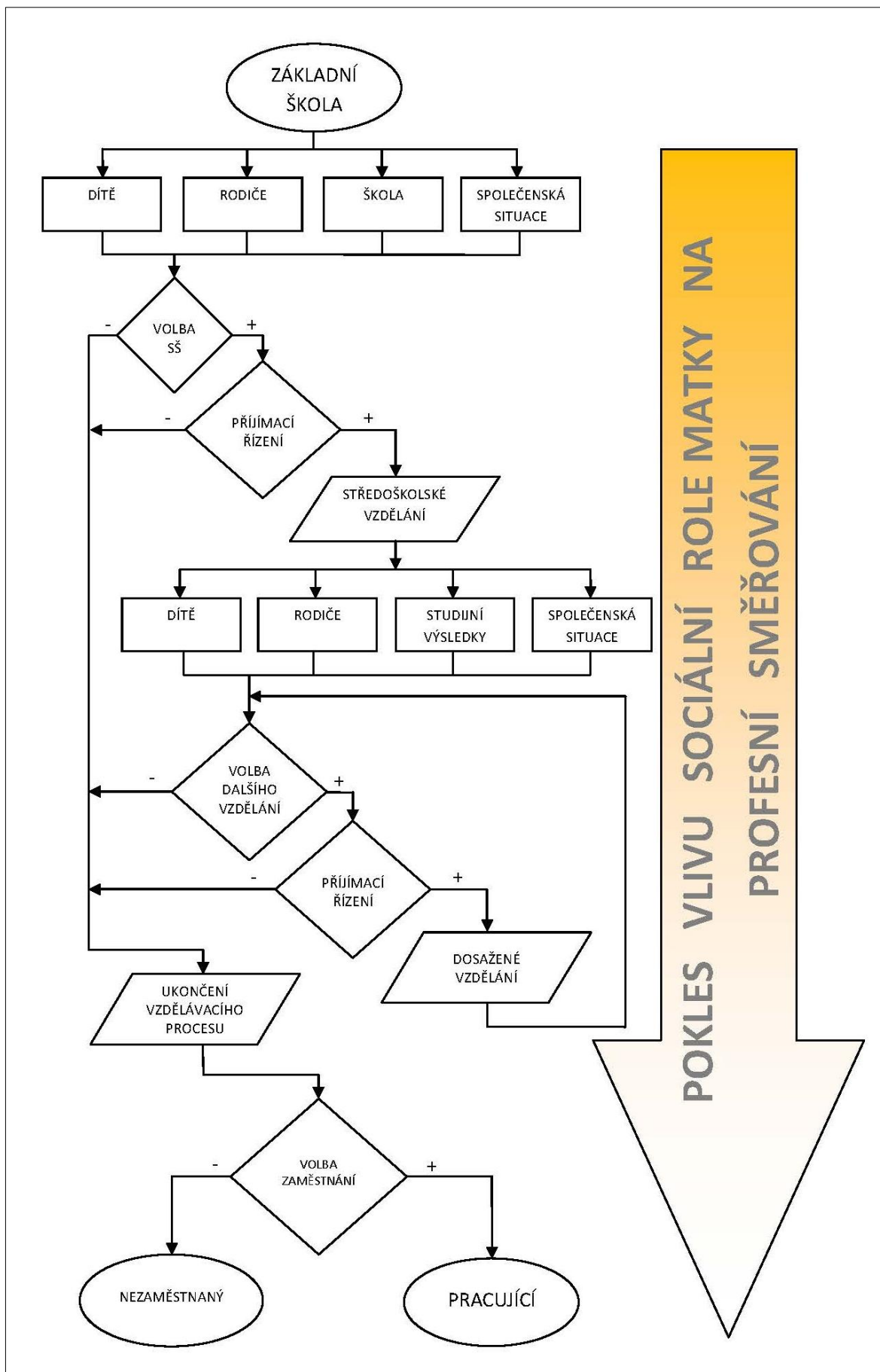
- 1) volba SŠ, učebního oboru či zaměstnání po ukončení ZŠ,
- 2) volba VŠ či zaměstnání po ukončení SŠ,
- 3) volba pracovního oboru a zaměstnání po ukončení vzdělávacího procesu.

Za zmínku také stojí, že v celém procesu hraje svoji velkou roli institut přijímacích zkoušek, které mohou velkou měrou ovlivnit profesní směřování. Za přímo kritickou okolnost považuje přijímací zkoušky Hendl (2012). Není to však jediná vliv, který do celého procesu vstupuje.

Na obrázku č. 2 je také vidět, že proces profesního směřování je determinován celou řadou parametrů, které do procesu vstupují, a které se přímo i nepřímo podílejí na utváření profesního zaměření. Nastíněné okolnosti je nutno považovat za rámcové. Individuální povaha jednotlivých rodinných, společenských i osobnostních vlivů je natolik pestrá, že není možné postihnout každé jednotlivosti.

Klesající vliv role matky

V celém procesu profesního směřování je možné vystopovat klesající vliv role matky na tento proces. Matky se kloní k názoru, že v určitém věku dítěte se musí zcela rozhodovat za dítě. Je to dáno nastavením vzdělávacího systému.

Obrázek č. 2 Vývojové schéma procesu profesního směřování

Školský vzdělávací systém i jeho legislativní pozadí prochází neustálým vývojem. Základním trendem posledních desetiletí je prodlužování vzdělávání s cílem, aby každý jedinec opouštěl systém základního vzdělávání starší a s co nejvyšší úrovní minimálního vzdělání. Po roce 1989 se také začala obnovovat víceletá gymnázia. Důsledkem těchto změn je nutnost rozhodnout o dalším směřování dětí již v 5. třídě u osmiletých gymnázií a v 7. třídě u šestiletých gymnázií. K rozhodování tak musí dojít u deseti respektive dvanáctiletých dětí. Tento fakt si uvědomují nejen rodiče, ale také někteří učitelé.

„Situace byla taková, že si mě zavolal pan třídní učitel na základní škole. Bylo to ve čtvrté třídě a řekl mě ... že je velmi nadaná, že bych ji měla dat na víceleté gymnázium. A v té době ty gymnázia začínaly nikdo s tím zkušenosti ... No mně se to zrovna moc nelíbilo ... já jsem chtěla počkat až do té osmé nebo deváté třídy a potom na gymnázium, podle toho by se vyvíjel tedy prospěch nebo na tu nějakou taky odbornou střední školu s maturitou. ... Dcera? Ona ještě byla v té době malá tehdy ve čtvrté třídě, takže ona se k tomu nevyjadřovala nijak“ (Karla).

„Tak já si myslím, že v době, kdy se hlásila z páté nebo šesté třídy na víceleté gymnázium, tak bylo potřeba, aby ji rodiče směřovali. To se to dítě ještě samo není schopno rozhodnout, takže dělá spíš to, co řeknou rodiče“ (Daniela).

S rostoucím věkem dítěte, jeho postupným dozráváním a zvyšováním vzdělání, klesá vliv matky na jeho rozhodování a to i v případě, že dítě stále bydlí doma. Prakticky všechny respondentky uvedly, že volba střední školy nebo učebního oboru proběhla pod dohledem matky nebo obou rodičů a u některých respondentek měla matka také podstatný rozhodovací vliv.

Nejlépe to bylo vidět na případě Silvy, která v rozhovoru řekla: *„Tak jsem přišla domů a řekla, že půjdu na vojenskou školu. No, načež máti mě řekla, že vojákům kurvu dělat nebudu, takže nic. ... Takže jsem měla přemýšlet, co bych jiného. ... Tak jsem pak říkala, že půjdu na kosmetičku. No a máti říkala, no ale ta škola je jenom ve Vizovicích a Hradci Králové. ... Ona říkala, musíš jít na internát a já říkám jo, já půjdu. ... A vidina toho, že já budu na internátě jupííí, protože se odvalím od generála“ (Silva).*

„V té době když jsem nastupovala do práce, bydlela jsem ještě rok u rodičů. Matka mě jenom řekla, že si musím najít práci, což jsem samozřejmě věděla, ale jinak to ona neřešila. Já jsem věděla že musím, ... byla jsem sama s dítětem, tak jsem se musela postarat“ (Silva).

Podobný pokles vlivu matky a rodičů je patrný i na případu Karoliny. Její volbu střední školy popsala takto: *„Byla jsem prostě studijní typ. Asi hned mě bylo jasné, že půjdu na gympl. Rodiče proti tomu v podstatě neměli žádné námítky a tam byla podpora ještě ze strany dědečka, tatínek mého tatínka. On byl učitel, ten asi mě k tomu částečně vedl, ale i v té době vlastně. ... Oni (rodiče) věděli, že jsem jedničkářka a škola mi jde. Jen mi říkali, možná by jsi měla zapracovat na matice, protože matiky jsem se obávala u přijímaček. Tak jsem chodila tady k jedné paní profesorce. Ona mě dala pár hodin, abych si zopakovala matiku. ... To mi domluvila mamka“* (Karolina).

„Takže na výběr po skončení studia byla státní správa, nebo soukromá firma. Mamka to nechala na mě. Říkali mi, najdi si práci, uvidíš jaký to tam bude. Vždycky to můžeš změnit. ... Ale nijak zvlášť jsem to s nima nekonzultovala.“ (Karolina).

Ze všech citovaných výroků je patrné, že s přibývajícím věkem dítěte vliv matky na dítě klesá. Zajímavý je v této souvislosti zjištění, které učinil Hlad' (2012), kdy 72 % žáků osmých tříd se domnívá, že rodiče nemají právo jim mluvit do volby studia či povolání.

Vliv mužského vzoru

Je samozřejmé, že matka má přímý vliv na dítě samotné a na jeho výchovu. Nejenže dítě vychovává tím, k čemu ho vede, ale je mu příkladem i sama o sobě, svým způsobem života, povoláním atd. *„Zajímalo mne malování a kreslení. A zajímalo mne to, co dělali rodiče. Líbilo se mně, když kreslili projekty, mamka kreslívala. To jsem už na základní škole zkoušela tužít taky“* (Karla).

Podobně i mužský vzor má na situaci v rodině a výchovu dětí svůj zásadní vliv. Působení mužského vzoru přímo na respondentky nebo na děti, uvedlo několik respondentek. *„Tam měl na něho vliv ten můj přítel, se kterým vlastně já jsem žila 20 let. On ho vychovával. Takže pro něho to byl otec on. On taky měl vliv tím, že tíhl k těm autům vlastně, oni v tom dělali spolu jako. Takže ho v tom podporoval“* (Silva).

„Já jsem chodila na střední škole na pětiletý výběrový obor ... měli jsem tam kreslení a dokonce jsme měli třídního profesora, který nám zajistil nepovinné kreslení. ... potom se nás ze třiceti dostalo deset na architekturu, což byl obrovský úspěch, ale bylo to tím, že on nás směřoval. ... Takže třídní učitel měl zásadní vliv“ (Karla).

„Tam ještě byla podpora ze strany mého dědečka. ... dlouhý léta učil na základce ve Slavkově. A taky se hodně věnoval umělecké činnosti. Kresba, řezba a takové věci. Takže

on mě učil. Když si vzpomenu, tak on mě učil němčinu asi 2 roky, učil hrát na klavír asi rok. Spíš se mi věnoval po této stránce. On vždy chodil na moje vystoupení, co jsem hrála, na hudební nástroj. Nebo když se něco dělo, tak já jsem to, tak já jsem s ním ty věci ráda probírala“ (Karolina).

„Když jsme hledali tu školu pro toho našeho kluka, jako každý zvlášť. Tak můj muž vlastně říkal, ty hele, ty jsi ty děti naučila tak hezky argumentovat a ten Kája s Tebou vždy tak diskutuje, on by mohl jít studovat nějaký, nějakou diplomacii nebo něco. Tak mu navrhoval tu diplomacii. Říkal, Kájo v tom bys byl dobrej. ... ale na to ten Kája vůbec neslyšel“ (Karolina).

Stejně tak matka může, ale také nemusí, mít vliv na vzdělávací proces dítěte, na jeho školní výsledky, školní přípravu či volnočasové aktivity. *„V podstatě jsem nic nemohla a ani já jsem nikam nesměla, jen doma a na dvoře“ (Silva).* I když v případě Silvy se také jedná o přímý vliv matky, která podle jejích slov o všem rozhodovala. Slovo generál v rozhovoru zmínila mnohokrát. *„Generálem myslím matku. Vůči mně ona byla prostě generál“ (Silva).*

„Na výběr nebyly žádný možnosti, jen tady ta škola. V podstatě ta škola, to bylo její doporučení (doporučení matky). Mně to nevadilo“ (Růžena).

Matka a její podpora dítěte

Matka může pomoci dítěti překonávat některé oblasti, ve kterých dítě samo nedosahuje optimálních výsledků. *„On jako má (syn) poruchu pozornosti, ale velice dobrou paměť, všechno dobře se učí, ale vždycky s ním byla taková horší spolupráce v tom, že k těm věcem se jakoby musel vést, nebo něco takového ... “ (Martina).*

„Matka moje VŠ studium podporovala. ... Řešila jsem to s maminkou. ... ano, ona mi sehnala to doučování z chemie“ (Martina).

„Ta škola pro mne byla vhodná, v té době. Protože jsme měli protekci na té škole a bylo velmi těžké se dostat na jakoukoli školu. Jo, dostala jsem se tam z protekce, přijímací zkoušky jsem neudělala.“ (Růžena).

Z výše uvedeného plyne, že role matky se tak může projevovat především v oblastech úzce spojených s dítětem. Na jiné oblasti svůj vliv prakticky uplatňovat nemůže.

Matka naopak nemá vliv na společenskou situaci, která se projevuje nejen ve společenském zřízení, náladě nebo preferencích společnosti. Mimo matčin vliv je tak i nastavení vzdělávacího systému, kapacity škol, otevírané obory nebo situace na trhu práce. Stejně tak matka není schopna ovlivnit podmínky pro přijímání žáků do jednotlivých škol, nebo rozsah učiva pro přijímací zkoušky.

„Ono to asi nebylo úplně jednoduchý, protože v té době, jak bych to řekla, jak bych to řekla, mí rodiče nebyli příliš politicky angažovaní, právě že vůbec nebyli politicky angažovaní (jedná se o rok 1985), právě že vůbec nebyli politicky angažovaní. Jsme jako náboženská rodina, takže na gympl by jsme se nedostali“ (Martina). V takovém případě může pomoc matky spočívat také v přístupu k dítěti a výběru vhodné strategie pro volbu studia, která reflektuje společenská omezení a zároveň nezvyšuje tlak na dítě, to vše při dosažení přijatelné úrovně vzdělání.

Absence kritiky v rozhovorech s respondentkami

Obdobně se dá v rozhovorech vystopovat takřka absolutní absence otevřené kritiky vůči komukoli. Snad ani popis společenského zřízení a omezení možností, nebo omezení daných komunistickým režimem nevznívá kriticky, ale omezuje se na konstatování stavu. Podobně se respondentky vyjadřují o svých partnerech, manželích, ale i dětech. Jako kritika nevznívají ani komentáře respondentek o neúspěších svých dětí. Což je pravděpodobně vedeno snahou matek o lepší prezentaci své rodiny a tím i sebe.

„Přijímačky udělala, ale nevzali ji. Byla pod čarou. Na odvolání se tak nějak dostala, protože byla první pod čarou. Protože ona vůbec nebyla studijní typ. ... Proto potom přešla z osmiletého na normální gymnázium, na normální gymnázium přešla kvůli basketu“ (Růžena).

Silva vysvětluje, jak prožívala rozpor mezi její představou synova studijního oboru a učebním oborem bez maturity, který si vybral syn: *„Já jsem ho nepřesvědčovala. Já jsem mu řekla svůj názor, řekla jsem, že by to bylo lepší, že jako v této době, kdo neměl maturitu má v podstatě strašně špatné uplatnění. Takže něco v tom smyslu jsem mu říkala, ale řekla jsem jako, že nemá smysl, abys šel zase na maturitní obor a 2-3 roky se tam se trápil a pak toho nechal třeba, utekl od toho. To si radši udělej ten tříletý obor, a když budeš chtít mít maturitu, tak si ji doděláš“ (Silva).*

Karolina v rozhovoru vysvětluje postoj manžela. Její komentář sice vyznívá smířlivě a chápavě, ale řeč těla a neverbální projevy svědčily spíše o tom, že jeho málo aktivní přístup nebyl asi přesně to, co by od něj čekala: *„Já si myslím, že to jsem zmiňovala, manžel na tom byl tak, že mu nevadilo nebo neměl problém s tím gymplem od začátku. Neměl potřebu vybírat nějakou střední odbornou školu jako alternativu. Takže on se k tomu tvářil, že když chce gympl, tak ať jde na gympl. Já jsem zkoušela, aby přemýšlel i o těch variantách, ale manžel v tom jako ... Já jsem měla obavy, co bude po gymplu, když nebude vysoká škola, že správná maminka“* (Karolina).

„Na konci střední školy jsem to zkoušela na medicínu. Nedostala jsem se, byla jsem nějaká třetí pod čarou“ (Martina). Takto Martina zhodnotila svoje přijímací zkoušky na medicínu. Po žádosti o přesný popis procesu, který tehdy nastal vše upřesnila následujícím způsobem: *„To byl ten přelom, takže rok 1990. A sice jsem přijímačky (na medicínu) udělala, byla jsem nějaká třináctá pod čarou. Přišel mně domů dopis, že mně nepřijímají, tak jsem se ufrkla a řekla jsem, když mě nechcete tak odvolání já nepodám. A šla jsem do práce“* (Martina).

Podobně popisovala i postupný přestup svého syna ze střední školy s maturitou až na učební obor bez maturity. *„Já bych řekla, že se rozhodl podle kamarádů, on se dobře učil, nicméně on, jak bych to řekla, on jako má poruchu pozornosti ... Dal si přihlášku na gymnázium a na počítače. Jak se to jmenovalo, já nevím nějaká grafika nebo nevím něco takového. Dostal se na obě školy. Dostal se na gymnázium tak byl poměrně obstojnej, jenže ta domácí příprava nebyla úplně tak dobrá ... On si vybral tu počítačovou, kam teda dojížděl s tím, že to ale vůbec neklaplo. Takže po prvním ročníku nám bylo doporučeno, aby změnil obor. Takže změnil obor šel na elektro ... no tak to neklaplo taky ... Takže proto to neklaplo, ta motivace k tomu, jako že nebyla nebo nevím, takže v podstatě jsme mu ale řekli, že si rozhodně musí nějak školu udělat, tak ať jde teda na učební obor. Tak si našel zahradníka, takže udělal 3 roky obor zahradník“* (Martina).

Z uvedených ukázek rozhovorů můžeme odhadnout, že role matky se projevuje také v přirozené ochraně svých dětí a své rodiny. Taková ochrana v dnešních podmínkách může pro matky zahrnovat i ochranu před špatným vnímáním neúspěchů svých dětí. Mohl by o tom svědčit i přímý dotaz na Martinu, které byla položena následující otázka: Zajímal by mě Váš názor jako matky. Syna dobře znáte. Jestli, když to na těch středních školách nedopadlo podle vašich představ, tak jestli to je dáno vnějšími vlivy, nebo se mu třeba

prostě nechce, nebo jestli je to třeba tím, že má nějaký handicap, že je znevýhodněn? „Já jsem ho obdivovala, že je schopen začínat pořád znovu a řekla bych, že jako v tomhle jsem si říkala, je to dobré, protože mně nepříjde, že by ho to nějak poznamenalo. Rozumíte pořád do nového a nového prostředí a on si zachoval, on si zachoval pořád tu svou, jak bych to řekla dobrou náladu. Nevím jestli to není, ale určitě je, rys jeho povahy. On teda je nesmírně trpělivej jakoby na některý věci. Vím, že je jako na některý věci šikovnej, ale k některým věcem není“ (Martina).

5.3 (VO1) Analýza vlivu sociálního statusu matky na její aspiraci při profesním směřování dětí

Určení sociálního statusu matek směřujících své dítě, je sama o sobě značně komplikovaná otázka. V našem případě jsme se tak soustředili především na dosažené vzdělání a pracovní zařazení minulé i aktuální. Sociální status žen ovlivňuje do velké míry i sociální postavení jejich partnera. To pak může jejich zařazení ve společnosti měnit. Zvláštní proměnnou je i počet dětí. Můžeme totiž předpokládat, že u vícečlenné rodiny mohou náklady na zajištění chodu domácnosti značně ovlivňovat výchovu a směřování dětí. Příčinou může být nepoměr mezi výdaji a příjmy jinak průměrně vydělávajících rodičů.

Aspiraci matek pak může sytit celá řada faktorů, které vycházejí z jejich životních zkušeností. Do škály motivačních faktorů tak patří nejen touha po něčem, čeho matka sama nedosáhla, tak i zcela běžná potřeba se prezentovat úspěchy svých dětí a tak je směřovat k co možná nejvyššímu vzdělání. Pro zhodnocení celkové aspirace matek v profesním směřování dětí se jako vhodné jeví posuzování celé situace v co největším kontextu všech zjištěných informací. V úvahu je třeba vzít také fakt, že v rozhovorech vycházíme pouze ze subjektivních informací jednotlivých respondentek.

Náhled na celkový kontext sociálního statusu matek v souvislosti s rodinnou situací si můžeme udělat v tabulce č. 5. Z náhledu na tabulku je patrných hned několik trendů vývoje mezi matkami a jejich dětmi:

- zvyšující se dosažené vzdělání, průměrně o 1 vzdělávací stupeň,
- pozdější narození prvního dítěte, průměrně o 2 roky později,
- snižující se počet dětí, průměrně o 1,16 dítěte.

Z analyzovaných rozhovorů se daly vyčíst 3 stupně aspirace matek, které bychom mohli nazvat jako aspirace vysoká, střední a nízká.

„Ano matka říkala, že je to nutnost (VŠ) prostě v dnešní době a že udělá, vždycky se vyjadřovala, takže udělá cokoliv, aby my jsme studovali vysokou školu, protože ona ji neměla. Ona ji neměla, ona chodila na vysokou školu ale nedostudovala ji“ (Karla). Její aspiraci můžeme zařadit mezi **vysokou**.

„Chtěla jsem, aby šel na maturitní obor, jsem říkala, buďto běž rovnou na maturitní obor, anebo prostě udělej tohle a pak si udělej nástavbu. Ale to on nechtěl“ (Silva). Tato aspirace je **střední**.

„Řekli jsme mu s manželem, že si může udělat maturitu, že bude mít lepší uplatnění. Tak jsme mu říkali, tak co Oldo, půjdeš studovat dál? ... Tak si zvolil jakoby tu maturitu“ (Martina).

Jméno respondentky	Daniela	Karolina	Růžena	Martina	Karla	Silva
VĚK						
Matka	71	71	77	76	71	77
Otec	70	72	77	80	77	79
Respondentka	47	45	46	48	43	54
Manžel respondentky	47	47	60	51	42	60
Dítě respondentky	18	19	21	23	21	35
VZDĚLÁNÍ						
Matka	SŠ	ZŠ	ZŠ	GYM	SŠ	ZŠ
Otec	SŠ	vyučen	vyučen	GYM	VŠ	vyučen
Respondentka	VŠ	VŠ	SŠ	vyš. odbor.	VŠ	SŠ
Manžel respondentky	VŠ	VŠ	GYM	SŠ	VŠ	SŠ
Dítě respondentky	SŠ	VŠ	VŠ	uč.ob. s mat.	SŠ	vyučen
Dítě - předpokládané	VŠ	VŠ	VŠ	SŠ	VŠ	vyučen
ZAMĚSTNÁNÍ						
Matka	admin. prac.	prodavačka	kuchařka	účetní	projektant	v kanceláři
Otec	elektrikář	dělník	dělník	ekonom JZD	ředitel firmy	aranžér
Respondentka	právník	právník	hospodská	zdr. sestra	architekt	dělnice
Manžel respondentky	manažer	technik	fotbalista	skladník	projektant	technik
Dítě respondentky	student	student	student	asist. pedagog.	student	dělník
Dítě - předpokládané	právník	učitel	prof.sport.	učitel	právník	dělník
NAROZENÉ DĚTI						
Matka počet dětí	1	3	3	5	3	3
Respondentka poč. dětí	1	2	2	2	3	1
Matka první dítě v	24	24	22	22	18	22
Respondentka první dítě	29	26	24	25	21	19

Tabulka č. 5 Kontext sociálního statusu a rodinných příslušníků

„Takže tam asi převážilo to, že jim vlastně asi možná bylo skoro jedno, co vystuduju vysokou školu ... tak nějak to asi bylo“ (Karolina). Tuto aspiraci je možno považovat za **nízkou**.

„Myslím, že to bylo daný, že po té škole jsem šla jakoby hnedka do té práce. ... Měla jsem sehnaný místo sekretářky. To místo mně sehnali naši ... myslím že mamka. Mamka nechtěla abych zkusila vysokou školu, vysoká tam vůbec nepřicházela v úvahu“ (Růžena). Také v této části rozhovoru je znát, že aspirace matky rozhodně není vysoká. Z uvedených citací plyne zjištění, že stejná úroveň vzdělání u dětí může uspokojovat aspiraci matek různě. Dosažené střední vzdělání tak některá z matek považuje za dostatečné, jiná za nedostatečné.

Dílčí závěr: Z uvedených částí rozhovorů a popisu situace se můžeme domnívat, že matky mají přirozenou aspiraci dosáhnout u svých dětí určitého stupně vzdělání. Aspirace však bývá saturována v okamžiku, kdy dítě dosáhne stejného nebo vyššího vzdělání než matka. Poté již aspirace matek není přehnaně výrazná. V našich případech jsme se také nesetkali s matkou, která by kladla na své děti nereálné požadavky, nebo její aspirace u vzdělání vlastních dětí překročila jeden vzdělávací stupeň. Aspirace matek je tak zřejmě ovlivněna a vyvažována i citovým vztahem, který matka ke svému dítěti má.

5.4 (VO2) Analýza rozdílu v uplatnění role matky při profesním směřování u respondentky a následně u jejích dětí.

Jako východisko pro analýzu této otázky byl použit předpoklad, že role matky v celém dětském vývoji je konzistentní. Předpokládáme tedy, že při profesním směřování matka uplatňuje stejný výchovný přístup, jako v případě běžné výchovy. Pro odpověď na tuto otázku bylo nutné zkusit porovnat model chování matky k respondentce a dále pak model chování respondentky ke svým dětem. K tomuto porovnání byla použita typologie druhů výchovy, které uvádí Langmeier & Krejčířová (2006). Jedná se o následující výchovné styly:

- liberální
- demokratický
- autoritářský.

Daniela: výchovný styl matky x **výchovný styl respondentky**
demokratický x **demokratický**

Matka nechávala Danielu se rozhodovat svobodně, ovšem v mezích, které byly pro matku přijatelné. Takový způsob výchovy tak můžeme nazvat demokratický. Daniela pak u svého dítěte postupovala podobně. Její výchovný styl byl o poznání přísnější, avšak je možné, že tato změna byla dána především změnou společenského zřízení a společenské situace. Přesto její styl byl také demokratický. Proto u Daniely nemůžeme sledovat významný rozdíl mezi výchovným stylem její matky a stylem, který uplatňovala vůči svému dítěti.

Karolina: výchovný styl matky x **výchovný styl respondentky**
demokratický x **demokratický**

U této respondentky můžeme pozorovat velkou shodu ve vedení výchovy. Karolina postupovala velmi podobně jako její matka. Způsob jejího demokratického vedení byl k dítěti empatický a využíval potenciál dítěte. Karolina také dokázala posoudit reálné možnosti a předvídat možnosti případného neúspěchu. U Karoliny jsme proto nezaznamenali významný rozdíl ve výchovném stylu uplatňovaném její matkou a mezi výchovou vlastního dítěte.

Růžena: výchovný styl matky x **výchovný styl respondentky**
autoritářský x **demokratický**

Matka Růženy vychovávala svoji dceru v autoritářském stylu, který Růžena akceptovala. Svoji dceru však Růžena vychovává v duchu demokratického výchovného stylu. Snaží se sice dceru ovlivňovat a směřovat, dcera si ale často prosadí svůj názor i proti vůli matky, která ho nakonec akceptuje. Růžena tento stav vnímá a přiznává, že akceptuje vlastní názor své dcery, i když k němu má výhrady. U Růženy tak můžeme pozorovat rozdíl ve výchovném stylu matky a u stylu, kterým sama vychovává vlastní dceru.

Martina: výchovný styl matky x **výchovný styl respondentky**
demokratický x **demokratický**

Martina pokračuje a rozvíjí demokratický výchovný styl své matky, která postupovala v profesním směřování vlastních dětí empaticky, ovšem nastavila některé

meze. Martina u svého syna postupuje velmi podobně. Směřuje profesní vývoj svého syna především s ohledem na jeho životní spokojenost, ale přesto na něj klade určité nároky. I když v tuto chvíli nelze zcela vyhodnotit úspěšnost jejího stylu profesního směřování, zcela jistě se jedná o demokratický styl. V uplatňování výchovných stylů při profesním směřování tak nespátřujeme zásadní rozdíl mezi matkou Martiny a Martinou.

Karla: výchovný styl matky	x	výchovný styl respondentky
demokratický	x	demokratický

Posouzení výchovného stylu při profesním směřování u Karly se zdálo obtížné. Výchovný přístup její matky v některých aspektech působil spíše autoritářsky, v jiných zase spíše liberálně. V otázce profesního směřování však lze tento styl hodnotit jako demokratický. Matka nastavila obecné meze a mety, kterých je potřeba dosáhnout, ovšem způsob, rychlost a přesný cíl si volila Karla sama. Proto se zdá, že výchovný styl aplikovaný při profesním směřování Karly můžeme označit jako demokratický.

Karla pak u své nejstarší dcery postupovala spíše liberálně. Ve věcech volby studia a studijního oboru však její přístup do značné míry připomíná přístup její matky, který sice zachovává dítěti možnost volby cesty, avšak cíl, který by měl být dosažen vytyčuje Karla. U Karly tak nepozorujeme žádný výrazný rozdíl ve stylu profesního směřování mezi ní a její matkou.

Silva: výchovný styl matky	x	výchovný styl respondentky
autoritářský	x	demokratický

Silva popisuje výchovný styl uplatňovaný její matkou jako silně autoritářský. Podle jejích slov matka nesnesla jakýkoliv jiný názor. Sama však postupuje stylem demokratickým a dokáže respektovat odlišný názor svého syna. Toleruje jím zvolenou cestu, i když s ní zcela nesouhlasí. Je to možná dáno i tím, že syn sice nedosahuje Silvou předpokládaných cílů, ale žije spořádaným životem, je spokojený a dosahuje přiměřené životní úrovně. U Silvy je zřejmý pozorovatelný rozdíl mezi stylem profesního směřování její matky a stylem, kterým vychovávala svého syna.

Dílčí závěr: V tabulce č. 6 najdeme shrnutí zjištěných výchovných stylů respondentek a jejich matek. Tabulka ukazuje, že ženy často opakují výchovné vzorce, které zažily jako děti. Potvrzuje se tak lidové rčení, že jablko nepadá daleko od stromu. U tohoto dílčího závěru je však třeba upozornit na velmi malý vzorek, který jsme měli

k dispozici. Tato otázka by tak mohla být základem pro další výzkum kvantitativního typu, uskutečněného na větším výzkumném vzorku.

Jméno respondentky	Daniela	Karolina	Růžena	Martina	Karla	Silva
výchovný styl matky vůči respondntce	DEM	DEM	AUT	DEM	DEM	AUT
výchovný styl respondentky k dítěti	DEM	DEM	DEM	DEM	DEM	DEM
rozdíl ano / ne	NE	NE	ANO	NE	NE	ANO
zkratky	LIB	liberální výchovný styl				
	DEM	demokratický výchovný styl				
	AUT	autoritářský výchovný styl				

Tabulka č. 6 Porovnání výchovných stylů

5.5 (VO3) Analýza přínosu role matky při profesním směřování dětí

Odpověď na tuto výzkumnou otázku je třeba rozdělit na dvě části. Z pohledu výzkumníka je nejprve třeba zmínit, že ve všech zkoumaných případech plnily matky svoji roli při výchově s obecným očekáváním. Všechny matky o své děti pečovaly, poskytly jim potřebnou lásku a zároveň děti směřovaly k podávání reálných výkonů. Děti nebyly zatíženy nereálně přehnanou aspirací matek ani otců. V našich případech se tedy jednalo o matky i děti, které netrpěly žádnými specifickými výchovnými ani sociálními problémy. Všechny matky a děti dosáhly přijatelné životní úrovně a zapojily se do společnosti. Přínos role našich matek byl tedy jednoznačně kladný.

V našem výzkumu však posuzujeme subjektivní názor respondentek, vyjádřený v odpovědích na naše otázky. Všem respondentkám byla položena otázka, zda něco takového jako přínos a nebo naopak přítěž, v chování jejich matek při profesním směřování, pociťovaly. Tato otázka byla všem položena až v samém závěru rozhovoru. Některé respondentky si otázku nechaly zopakovat.

„Přínosem? ... Že mě nechávala žít. ... Já žádnou přítěž jsem nepocítila. Takže žádná nebyla“ (Daniela).

„Přínos mojí matky? Zřejmě to, že mě nechala rozhodnout. ... A přítěž? Možná, možná mi trošku vadilo, že jsem si s ní o tom vlastně nemohla povykládat, co by třeba, kdyby byla odstudovaná vysokoškolačka. Neměla vlastní zkušenost. Ale měla jsem tady toho dědu“ (Karolina).

„Ne já tam nic takového nemám jo, že by mě nějak strašně ovlivňovala, dělala jsem si to po svém a myslím si, že takhle to dělá i moje dítě“ (Růžena).

„Obrovskej přínos mé maminky byl, že nás všechny hrozně milovala a uměla nám tu lásku vyjádřit. To je pro mou profesi naprosto nezbytný a z toho čerpám“ (Martina).

„Přínos matky? Asi žádný. ... A přítěž? Taky ne. I když ... Přínos mé matky byl v tom, že prostě na mě byla tak drsná, nedala mě nikdy žádnou jinou šanci, než jít na vysokou školu studovat“. A to jsi si myslela i tehdy, nebo na to přišla až s věkem? „To jsem cítila už tehdy, ale nedokázala jsem to nějak identifikovat prostě, mně byly jasně daný meze a nemohla jsem někam jít. A teď postupem času, když se s tím setkávám se svými vlastníma dětma, tak jsem to pochopila, že to tak je“ (Karla).

„No. Pro mě asi bylo přínos to, že ona byla celej život ten generál a já jsem z toho utekla. Myslím si, že pro mě, mě to jako do života dalo nějakou devizu, protože kdybych tam zůstala, tak jsem prostě dneska asi nevím kde. Takže mně to asi přineslo to, že jsem se oprostila od té neustálé péče a toho jejího poroučení a striktních příkazů. Že jsem se mohla rozhodovat sama za sebe. Začala jsem si tak nějak budovat to, že musím se rozhodovat sama za sebe, že se k tomu musím nějak dopracovat. A v tom profesním směřování, vlastně jenom to, že jsem se mohla odpinknout, od té domácnosti a šla jsem vlastně do té školy, kde jsem byla mimo domov. Ale, že by mě směřovala nějak jako k té kosmetice, to jako vůbec nikdy. Ona se nikdy nelíčila, to bylo asi vyloženě ve mně jako“ (Silva).

Dílčí závěr: Dá se tedy konstatovat, že po společenské stránce byly všechny matky a role, kterou ke svým dětem uplatňovaly, přínosem. Stejný převažující pocit lze vyčíst z vyjádření respondentek.

5.6 VO4: Analýza rozdílu mezi uplatňováním role matky a role otce ve směřování vlastních dětí

V rozhovorech, které byly s respondentkami vedeny je patrný velmi podobný náhled všech žen na roli jejich otců, ale i manželů či partnerů. V rozhovorech se často opakovalo, že matka i otec měli podobný nebo stejný názor. Stejná vyjádření padla i o vztahu s jejich manžely a partnery. Pokud byla ale otázka položena jinak, nebo pokud respondentky uvedly nějakou konkrétní vzpomínku na nějakou událost, bylo patrné, že prezentovaná shoda nebyla vždy tak jednoznačná. Právě z konkrétních situací, o kterých ženy mluvily se dal vyčíst rozdílný přístup otců ke svým dětem.

Dalším zaznamenaným jevem je vnímání role matky v rodině, v kontextu chování otce a dělení jejich sféry vlivu. Zatímco respondentky na první pohled vnímaly kompetence rodičů jako rovnoměrně rozdělené a jejich názory za shodné, při vybavování vzpomínek na konkrétní situaci se vše může jevit odlišně.

„S mamkou byla na tom gymnáziu shoda. Otec říkal to stejný, tam jiná varianta nebyla. ... Přihlášku mi podepisovala mamka. Protože ta zařizovala všechny administrativní věci“ (Daniela).

„Tak jsem si tenkrát vybrala vysokou ekonomickou a práva. Naši mě podporovali v tom co jsem si vybrala, nebylo to, že by mě řekli budeš dělat to nebo to. Názor otce byl podobný jako mamčin. Ale s nikým jsem to zvlášť nekonzultovala“ (Daniela).

„Rodiče proti té volbě neměli žádný námitky. Doma jsme se o tom bavili. V přístupu matky a otce nebyl rozdíl. ... Žakovskou mi podepisovala spíš mamka, protože byla víc doma. Kdo mi podepsal přihlášku na gympl si ale nepamatuju, byla to ale spíš mamka“ (Karolina).

„Já jsem se k tomu vedla sama (volba SŠ). ... mamka s tím souhlasila a neřešilo se to. ... Otec se k tomu nevyjádřil, nevyjadřoval. ... Ona (matka) říkala, že je to nutnost prostě v dnešní době (studium VŠ). Otec? Ten stál vždycky v pozadí, ale myslím si, že si myslel to stejný, ale nikdy se k tomu nevyjadřoval“ (Karla).

„Otec, ten v podstatě fungoval, jako že tam byl, ale tam rozhodovala máti vždycky, o všem. ... Tam nebyl prostor pro diskuzi“ (Silva).

„Řešila jsem to s maminkou. Otec na to měl stejný názor, ale on v té době měl jakoby hodně práce, bylo to po revoluci, takže byl angažovaný zase v jiných věcech...“ (Martina).

V rozhovorech se respondentky vyjadřují také o tom, jako by matka a otec vystupovali vždy jednotně a se stejnými názory. Stejně tak vyznění rozhovorů směřovalo k pocitu, že se oba rodiče podílejí na směřování svých dětí stejnou měrou. Respondentky tuto skutečnost pravděpodobně tak vnímaly. U prezentace konkrétních vzpomínek pak bylo zřejmé, že matky se chodu domácnosti, ke kterému vzdělávání a výchova dětí pravděpodobně patří, věnovaly s větší intenzitou. Výstižně to uvedla jedna z respondentek, která na otázku, jaký byl její přístup a přístup manžela k volbě studia, uvedla toto: *„Já bych řekla, že asi stejný. Ale stejně v tom, že vždycky říkal, nech ho, on uzraje. Takhle to říkal manžel. ... Já jsem, se přiznávám, jako vždycky jsem tu situaci brala vážněji asi“* (Martina).

Bohužel, stejně jako v jiných momentech výzkumu zde chybí pohled i druhé strany, manžela, nebo dotčeného dítěte, abychom zjistili, jak celá situace vypadala z jejich pohledu.

Zvláštním fenoménem jsou pak rodiny, ve kterých otcové dětí sice existují, ale po rozvodu či rozchodu, s dětmi přeruší veškeré kontakty. Na otázku ohledně role otce proto respondentky odpovídaly i takto:

„No otec, v té době s námi nežil, žili jsme s mým druhým otcem ... přihlášku na učební obor jsem mu podepisovala já. Jeho otec nehrál žádnou roli vůbec, celej život. On ho viděl naposledy, když mu byl rok. Od té doby ho neviděl a neměl vůbec zájem“ (Silva).

Otázka: Jaký je postoj otce k otázkám studia VŠ vaší dcery? *„ Já myslím, že je mu to jedno. Nežije s náma“* (Karla).

„Otec (jejího dítěte) neradil nic. Žádný nebyl. Nebyl žádný otec, který by radil. On tady nebydlel, on tady s ní bydlel jen do jednoho roku. Nestýkali se. Nijak neovlivňoval“ (Růžena).

Pokud taková situace nastala, matky o otci svých dětí referovaly sice neutrálně a věcně, ale zároveň bylo možno vyčíst z jejich neverbálních projevů to, že takový otec pro ně a pro jejich dítě neexistoval, podobně jako by byl mrtvý.

V citovaných případech by se dal přístup otců a jejich přítomnost nebo účast na profesním směřování a také výchově shrnout asi takto: Otcové jsou často hlavními živiteli rodiny. Právě proto jsou těmi, kteří budují svoji pracovní kariéru a doma tráví méně času než ženy. Ty jsou tradičně těmi, kdo pečuje o domácnost a s dětmi přirozeně

tráví více času. Proto je také z rozhovoru patrné, že matky jsou těmi, kdo dětem kontroluje žákovskou knížku a vyřizuje běžnou školní agendu, včetně kontroly učení. Otec proti tomu mívá u dětí větší respekt a bývá významnou autoritou. Na druhé straně muži vnášejí do celého procesu i jisté odlehčení a přicházejí se svými kreativními nápady. Tak jako tomu je v příběhu Karoliny nebo Martiny.

Je třeba však zmínit jeden z fenoménů dnešní doby, který přináší vysoká rozvodovost. Tím je fakt, že v mnoha domácnostech otec s rodinou nebydlí. V mnoha případech dokonce o dítě nemá zájem a nestýká se s ním. Zvláštní okolností, kterou bylo možno zaznamenat, je fakt, že v uvedených případech měli partneři žen vždy stejné nebo vyšší vzdělání, než jejich partnerky.

Dílčí závěr: Matka i otec mají při profesním směřování dětí svoji specifickou roli. Tyto role kopírují jejich působení v rodině i ve společnosti. Zatímco matky se zaměřují na chod domácnosti, otcové se významně podílejí na zajištění obživy rodiny. Jejich přirozená autorita u dětí má nezanedbatelný výchovný vliv. Otcové však do celého procesu vstupují hlavně v případě, kdy dojde k významným názorovým střetům. Respondentky vnímají svoji roli jako zodpovědnější a přisuzují jí velkou důležitost.

Toto hodnocení je však zatíženo faktem, že centrem výzkumu byly ženy - matky a podstatná část vztahových souvislostí tak probíhala na půdorysu vztahu matka - dcera - matka, bez podrobnějšího posouzení vlivu vztahu otec - syn.

6 ODPOVĚDI NA VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Tato část práce je zaměřena na zodpovězení výzkumných otázek. Pro lepší přehlednost je kapitola uvedena samostatně.

VO1: Jak se projevuje vliv sociálního statusu matky v aspiraci při profesním směřování vlastních dětí?

Na základě analýzy dat z pořázených rozhovorů, můžeme konstatovat, že míra aspirace matek v uvedených případech je podobná u matek s různým sociálním postavením, i když konkrétní požadavky na dítě rostou s dosaženým vzděláním matky. Sociální status má tedy přímý vliv na aspiraci. Matky s vyšším sociálním statutem mají vyšší aspiraci. V našich konkrétních případech však aspirace matek odpovídala schopnostem dětí a společenským podmínkám.

VO2: Můžeme pozorovat rozdíl v uplatnění role matky u profesního směřování sebe a později vlastních dětí?

Pro zhodnocení rozdílů v roli matek u profesního směřování, jsme použili srovnání výchovných stylů. Použité styly u jednotlivých vztahů jsou uvedeny v tabulce č. 6. Z uvedeného shrnutí lze indukci odvodit, že respondenty často opakují na svých dětech výchovný styl, uplatňovaný jejich matkami na respondentkách. V uplatnění role matek tedy můžeme pozorovat určité odlišnosti, avšak celkový způsob uplatnění role matek je v různých vztazích podobné.

VO3: Jaký je přínos role matky při profesním směřování dětí?

Tato výzkumná otázka se dá odpovědět dvěma způsoby. Obecným porovnáním dosaženého vzdělání respondentek, jejich matek a dětí respondentek a způsobu začlenění do společnosti se dá konstatovat, že v našich případech jsou všechny matky pro své děti přínosem.

Porovnáme-li konkrétní odpovědi našich respondentek, zjistíme, že všechny respondenty se o svých matkách vyjadřovaly pozitivně. Z jejich vyjádření plyne, že i v případě, že se jim matčin způsob profesního směřování tehdy nelíbil, líčí ho jako pro sebe pozitivní a v konečném důsledku přínosný. Subjektivní názor respondentek na roli jejich matek tedy můžeme vnímat jako pozitivní či pozitivně neutrální. Respondenty tedy vidí přínos v roli svých matek na své profesní směřování.

VO4: Jak je rozdíl mezi uplatňováním role matky a otce ve směřování vlastních dětí?

Z rozhovorů se ženami je patrné, že v rodinách bez otce a partnera hrají matky dominantní roli. V určitých případech může pozitivní roli otce plnohodnotně zastoupit i otčím. Mužský přístup k otázce profesního směřování, dle respondentek, vykazuje dílčí odlišnosti, vycházející z rozdílů mezi mužskou a ženskou mentalitou. Role matky a otce při profesním směřování jsou tak odlišné. Respondentky také přisuzují své péči o rodinu větší díl a vůdčí roli. V provedených rozhovorech lze narazit na vyjádření, která otce popisují jako pasivnějšího v oblasti profesního směřování dětí a to především vzhledem k jeho roli hlavního živitele.

7 DISKUZE

Cílem tohoto výzkumu bylo popsat vliv sociálního statusu a role matky na profesní směřování dětí. Zaměřili jsme se na popsání vlastních prožitků respondentek z dětského období a následné porovnání se zkušeností ze směřování vlastních dětí. Zvolen byl kvalitativní typ výzkumu, především pro možnost lépe zkoumat důvody, pocity a motivy respondentek a tím poznat celý proces profesního směřování více do hloubky.

Otázkou však zůstává, zda by z důvodů lepšího zobecnění výsledků a hlavně vzhledem k velikosti populace, kterého se výzkum týká, nebylo vhodnější zvolit kvantitativní přístup. Je třeba si uvědomit, že v našem případě se výzkum týká všech žen - matek starších 18 let. Reálná populace našeho výzkumu tedy zahrnuje přibližně 3.000.000 žen a to pouze v ČR. Výběr výzkumného vzorku v počtu 6 respondentek, tak zcela jistě nelze považovat za reprezentativní. Výběr respondentek byl také zatížen faktem, že výzkumník vybíral ženy ze svého okolí a tím pravděpodobně i ze stejné sociální skupiny. To může mít vliv na výsledky výzkumu zejména tím, že nedošlo k prozkoumání všech sociálních skupin matek.

Důvodem pro oslovení žen z okolí výzkumníka byl fakt, že množství informací požadovaných od respondentek bylo enormní. Celková šíře výzkumného problému se odrazila v osnově a počtu otázek polostrukturovaného rozhovoru, kterých bylo 85. Mnoho informací souvisejících se zkoumaným tématem považovaly respondenty za citlivé a velmi osobní. Najít tedy respondentku ochotnou poskytnout tyto informace a věnovat výzkumu alespoň hodinu času, nebylo v dnešní době snadné. Větší část rozhovoru se navíc odehrála v období jara 2020, tedy v době covidových omezení a nouzového stavu.

Velký rozsah populace tak vedl k otázce, zda by celý výzkum nemohl pokračovat další fází kvantitativního typu, kde by bylo osloveno daleko více respondentů. Při vhodném výzkumném designu by se takový výzkum mohl uskutečnit on-line. Uvažovat bychom mohli i o smíšeném designu výzkumu, který by umožnil kvantifikovat získaná data, ale zároveň by postihl i kvalitativní znaky citového vztahu matky k dítěti.

Není však zcela jasné, zda by kvantitativní výzkum obstál při vysoké variabilitě procesu volby povolání, plynoucího z jedinečnosti osob, podmínek a možností, které má každý jedinec.

Při jednom z rozhovorů se výzkumníkovi nepovedlo u jedné z respondentek navodit atmosféru důvěry před rozhovorem. Taková atmosféra je nutná, aby se respondentka nebála sdělit výzkumníkovi pravdivé odpovědi a nebo byla ochotna sama upozorňovat na sice nepříjemné, ale důležité okolnosti jejího života. Byla to především chyba výzkumníka, který podcenil nutnost aktivně se podílet na navázání takové situace. Svůj díl na tom měl i respekt z nahrávacího zařízení, kterého se obávaly především respondentky s právním vzděláním. Vzhledem k výše uvedenému můžeme polemizovat s názorem Švaříčka & Šedové (2007), že k dosažení spontánního vyprávění respondenta stačí pouhé projevení empatie v úvodních otázkách. Tento přístup u opatrných a právně poučených jedinců není zcela funkční a navození vhodné situace vyžaduje delší čas a komunikační um výzkumníka. Na druhé straně naše zkušenost potvrdila, že: *„Hlavní otázky musí být konstruovány tak ... aby jedinec hovořil o svých zážitcích, dojmech a přesvědčeních, spíše než aby podával správné odpovědi“* (Švaříček & Šedová, 2007, s. 164).

Při analýze rozhovorů byl také odhalen fakt, že nelze všechny informace poskytnuté respondentkami považovat za zcela pravdivé. Některé informace přece jen dávají tušit snahu matek o pozitivní prezentaci sebe a svých dětí a partnerů. Tato snaha zřejmě souvisí s jedním z odhalených fenoménů, kterým byla absence otevřené kritiky ke komukoli. Můžeme se domnívat, že to souvisí jednak se snahou matek chránit své blízké a vidět v nich především to dobré. Vzhledem k tomu by stálo za úvahu zařadit do výzkumu také rozhovor s partnery našich respondentek, kteří by poskytli svůj pohled na stejné události. Rozsah výzkumu by se tak sice mnohonásobně zvětšil, ale získané informace by vykazovaly vyšší věrohodnost a přinášely větší plasticitu celého procesu.

Vyhodnocení dat pro zodpovězení výzkumných otázek přineslo také několik diskutabilních momentů. U odpovědi na VO1 bylo nutné vyhodnotit sociální status matky. Jsme si vědomi, že samotné určení sociálního statusu žen a jeho přesná kvantifikace vůči ostatním respondentkám, by obsahově vydala na samostatnou práci. Takový postup nám však neumožňoval prostor vymezený rozsahem této práce ani potřebný čas. Zhodnocení sociálního statusu prostředním informací získaných v rozhovorech, tak nemusí být zcela dokonalé, ale pro potřeby našeho výzkumu je dostačující. Právě rychlé a přesnější určení socioekonomického statusu by mohlo být námětem pro samostatný výzkum. Případně by se dalo pro určení socioekonomického zařazení použít *„třídní schéma EGP“*, které uvádí Erikson a Goldthorpe (1992, in Katrňák & Fučík, 2010, s. 30), nebo tento status určit podle

„evropské klasifikace ESeC“ (Rose, Harrison & Pevalin, 2010, in Katrňák & Fučík, 2010, s. 41).

O aktuálnosti a užitečnosti obecného tématu profesního směřování dětí svědčí fakt, že na toto téma proběhla v poslední době celá řada výzkumů a to u nás i v zahraničí. Je pravdou, že roli matek, nebo spíše rodičů, zmiňují výzkumy často, ale spíše marginálně.

Zajímavým výzkumem je například *Vliv rodičů na výběr povolání dítěte*, který uskutečnila Knotková (2019). V tomto výzkumu byla zkoumána otázka, zda ženy s vyšším vzděláním statisticky významně častěji zasahují do výběru studia. Výsledkem bylo zjištění, že nebyl zjištěn rozdíl v zásadách do výběru studia mezi matkami s nižším a vyšším vzděláním. Tento závěr tak odpovídá našemu zjištění, že aspirace matek v našich případech je podobná u matek s různým sociálním postavením.

Dalším zajímavým výzkumem spadajícím do oblasti profesního směřování je *Rozhodování žáků základních škol a jejich rodičů o volbě povolání*, který provedl Hladů (2012). Tento longitudiální výzkum se zaměřoval na vliv rodičů a jejich strategie při profesním směřování dětí a nerozlišoval mezi matkami a otci. I v tomto výzkumu je zmíněn socioekonomický status rodičů, jejichž vzdělání, kvalifikace a prestiž povolání jsou podstatným faktorem, který ovlivňuje především kvalitu rodinné komunikace a předávání informací mezi členy rodiny (Hladů, 2012).

Zahraničním výzkumem zkoumajícím vliv rodičovské aspirace na akademické výsledky jejich dětí je výzkum *Don't Aim Too High for Your Kids: Parental Overaspiration Undermines Student's Learning in Mathematics* (Murayama, Pekrun, Suzuki, Marsh & Lichtenfeld, 2015). I v tomto výzkumu však rodiče považují za homogenní skupinu a nerozlišují tak mezi vlivem matky a otce. Tento výzkum ale také potvrzuje důležitost vhodné aspirace rodičů na dosažené studijní výsledky.

Okrajově se vlivu matek na volbu studia či povolání věnuje výzkum *Romská žena, identita, role, postavení*. Tento výzkum zdůrazňuje sociální status matek a jejich vliv na profesní směřování svých dcer. Je zde vyzdvížena i role matky jako přirozeného vzoru pro své dcery (Hynková, 2015). Výzkum tak potvrzuje výsledky našeho zjištění o vlivu mužské a ženské role v rodinném kontextu.

Výzkum společnosti Trexima, s názvem *Analýza bariér vstupu žáků základních škol do technického vzdělávání*, pak zdůrazňuje důležitost role matek a dává ji do souvislosti s absencí mužského vzoru nejen v rodinách, ale především ve školství. Tím opět potvrzuje

naše zjištění o důležitosti vnímání mužského vzoru dětmi (Trexima, 2015) Nepřímo tak zdůrazňuje přístup matek, které jsou často jediným zastupujícím rodičem a výchovným vzorem.

Chceme-li shrnout kritická místa tohoto výzkumu, musíme zmínit malý výzkumný soubor a jeho nerepresentativní výběr. Zápor by byly i některé nevhodně formulované otázky použité v rozhovoru a přílišná šířka zvoleného tématu, která se promítla do široce formulovaných výzkumných otázek. Problematická by také mohla být klasifikace sociálního statusu matek.

Právě šíře celé problematiky a snaha výzkumníka o prezentaci všech dat ve vzájemném kontextu, by se dala považovat za kladnou stránku. Za přínosné považujeme také otevření tématu role matky na profesní orientaci dětí. Domníváme se také, že silnou stránkou tohoto výzkumu je spojení mezigeneračních vztahů matka-respondentka a vztahu respondentka - vlastní dítě. Přínos vidíme v zachycení obrazu části života tří generací, které žily v odlišných podmínkách naší společnosti, daných změnou společenských poměrů.

I přes výše uvedené nedostatky jsme došli k přesvědčení, že práce splnila svůj účel a přinesla upřesňující pohled na problematiku vlivu sociálního statusu a role matek při profesním směřování svých dětí. K tomu nás vede i prozkoumání jiných výzkumů, které sice roli matky přisuzují velkou důležitost, ale přímo se této problematice nevěnují. Je tak možné se domnívat, že tento výzkum by mohl sloužit jako odrazový můstek pro další zkoumání, zpřesňující dosud získané poznatky anebo výzkum se specificky vyhraněným a omezeným tématem.

8 ZÁVĚR

V této práci jsme se zabývali popisem procesu volby studia a povolání u dětí a dospívajících. Hlavním cílem bylo popsání celého procesu v kontextu všech vlivů a se zvláštním zřetelem k tomu, jak sociální status a role matek ovlivňuje profesní směřování vlastních dětí. Dílčími cíli pak bylo popsání konkrétních zkušeností jednotlivých respondentek a porovnání vlastního prožitku z dětství se současným pohledem matky, vychovávající a profesně směřující vlastní děti. Cílem také byla interpretace získaných dat a jejich porovnání s již provedenými výzkumy. Mezi výsledky výzkumu se měly objevit i odpovědi na čtyři výzkumné otázky, směřující k popisu a určení role matek a jejich sociálního statusu v rámci profesního směřování jejich dětí.

Analýzou získaných dat jsme dospěli k celé řadě závěrů. Především se ukázala vysoká variabilita procesu profesního směřování, související s jedinečností každého lidského života. Přesto se podařilo sestavit obecné schéma procesu a identifikovat oblasti sytící celý proces a způsob vlivu matek na tyto oblasti. Ukázalo se, že vliv role matky klesá s věkem dítěte a zároveň existuje mnoho faktorů, na něž matka svůj vliv neuplatňuje. V rozhovorech byly identifikovány fenomény, které matky považovaly za podstatné a byl vyhodnocen jejich vliv na celý proces. Zajímavým zjištěním je absence přímé kritiky rodinných příslušníků v rozhovorech s respondentkami.

Podařilo se odpovědět na všechny výzkumné otázky. V získaných odpovědích se potvrdila vyšší aspirace matek s vyšším vzděláním. Stejně tak se potvrdil pozitivní náhled respondentek na roli jejich matek v profesním směřování. Potvrzen byl i různý vliv role matek a role otců v oblasti profesního směřování dětí a jejich výchově.

Naopak se nepotvrdilo uplatnění různých výchovných stylů v mezigeneračním srovnání, a to i přes menší zjištěné rozdíly. Tyto rozdíly můžeme přisuzovat nárůstu vzdělanosti a zvyšování socioekonomického statusu matek, který z výzkumu také vyplynul.

Práce přinesla potvrzení důležitosti role matek v kontextu rodiny a v souvislosti s výchovou. Její role, podle zjištěných údajů, roste a to především v souvislosti s nárůstem počtu neúplných rodin. Tento fakt byl také často akcentován v provedených rozhovorech. Tím však není nikterak dotčena důležitost a výlučnost role mužské, což je také jedním z výsledků práce.

Porovnáním výsledků práce s již uskutečněnými výzkumy a závěry jiných autorů se potvrdilo, že práce dospěla k podobným zjištěním, která jsou srovnatelná. Na rozdíl od jiných výzkumů, považujících rodiče za homogenní skupinu, jsme roli matky zkoumali sice v kontextu všech souvislostí, ale odděleně. V tomto je možno práci považovat za novátorskou.

Minimálně sporné však zůstává zobecnění některých závěrů, především s ohledem na malý výzkumný soubor. I přes to však práce splnila vytčené cíle a odpověděla na položené výzkumné otázky.

9 SOUHRN

Tématem této práce bylo zkoumání vlivu sociálního statusu a role matky při profesním směřování svých dětí. Výzkumný problém spočíval v pochopení a následném popisu vztahové sítě, kterou proces profesního směřování tvoří a to s ohledem na vliv sociálního statusu a role matky. Hlavní cíl práce proto spočíval v popsání těchto vlivů na profesní směřování. Sekundárním cílem bylo zkoumání tohoto procesu z pohledu respondentek, matek. S ohledem na tyto cíle byly stanoveny i výzkumné otázky.

Základním východiskem této práce je teoretické ukotvení v kontextu prací jiných autorů a provedeního vlastního výzkumu, postaveného na osobním prožitku respondentek. Stěžejní částí práce je tedy analýza získaných dat a jejich interpretace, včetně odpovědí na výzkumné otázky.

Teoretická část práce čerpá, mimo jiné, z poznatků vývojové psychologie (Vágnerová, 1999) a sociální psychologie (Výrost & Slaměník, 2008), (Thorová, 2015). Práce také rozvíjí myšlenky Matějčka (1996) z oblasti dětské psychologie. Chování popisované v příkladech uvedených v této práci potvrzuje Berneho teorii transakční analýzy životních scénářů (2013). Zvláštní kapitola je věnována psychodiagnostickým metodám, použitelným při volbě studia či povolání (Svoboda, Humpolíček, & Šnorek, 2013).

Praktická část práce se opírá především o metodologické postupy Ferjenčíka (2000), Hendla (2005) a Miovského (2006). Výzkumný soubor tvořilo 6 matek ve věku 43 až 54 let. Všechny matky měly minimálně jedno dítě, které již také prošlo procesem volby studijního oboru. Tento výzkumný soubor byl vybrán kombinací záměrného a příležitostného výběru. Jako hlavní výzkumná metoda byl zvolen polo-strukturovaný rozhovor, fixovaný na nahrávací zařízení. Pomocným nástrojem pak bylo molekulární pozorování, které alespoň částečně doplnilo odpovědi matek o jejich nevyřčené pocity. Při všech rozhovorech s matkami byla dodržována etická pravidla a zásady. Matky také byly požádány o potvrzení informovaného souhlasu.

Následná analýza dat probíhala postupným kódováním a vytvářením velkých metatabulek s útržky rozhovorů a následným postupným zpracováním, spočívajícím ve zobecňování získaných dat a jejich interpretace.

Při analýze dat byla zjištěna velká variabilita celého procesu profesního směřování a jeho individuální povaha. Přesto se podařilo ze získaných dat sestavit rámcové schéma a vývojový diagram celého procesu profesního směřování a klesajícího vlivu role matky v jednotlivých fázích. Také bylo možno schematicky označit oblasti a faktory, na které matka vliv má, a na které nikoli. Dále pak bylo v rozhovorech analyzováno několik oblastí, které respondentky vnímaly jako podstatné a popisu těchto fenoménů jsme se také věnovali. Jednalo se například o přímý vliv matky na dítě, vliv mužského vzoru při volbě povolání, role matky v kontextu role otce a dělení jejich sféry vlivu, absence kritiky v rozhovorech s matkami, ale také přirozenou potřebou matek chránit svoje děti či aspirace matek při profesním směřování vlastních dětí.

V odpovědích na výzkumné otázky jsme proto konstatovali, že aspirace matek v našich případových studiích je podobná a koreluje s reálnými možnostmi jejich dětí a možnostmi školního systému. Matky také velmi často používaly výchovný styl uplatňovaný jejich rodiči. Respondentky shodně vnímaly roli svých matek v procesu profesního směřování jako přínosnou, a vnímaly také důležitost a rozdílnost role otcovské.

Analýza rozhovorů tak opět potvrdila obrovskou variabilitu možností celého procesu volby povolání a především faktorů tento proces ovlivňujících. Přesah a vzájemné interakce všech vlivů pak tvoří komplikovanou vztahovou síť s různou silou vzájemných vazeb. Práce však také ukazuje, že celý proces probíhá podle určitých a předvídatelných schémat, v nichž má role matky své nezastupitelné místo. Tím prakticky potvrzuje Berneho tvrzení (2013).

Na základě analýzy získaných odpovědí jsme zjistili, že socioekonomický status matek ve společnosti stoupá a tím se zvyšuje i důležitost jejich role. Neustále se zvyšující sociální status matek podporuje jejich nezávislost a to se odráží ve stoupající rozvodovosti. Tím narůstá počet neúplných rodin a nepřímo se posiluje role matek.

Závěry získané touto prací a jejich zobecnění je omezeno především nízkým počtem respondentů ve výzkumném vzorku a také jejich velmi podobným socioekonomickým statutem, takže výzkum nepokrývá celé spektrum populace. Jisté omezení platnosti výsledků spatřujeme i v absenci rozhovorů s dalšími lidmi, o kterých matky vypráví, tedy s jejich matkami, dětmi a partnery. Takové rozhovory by přinesly lepší objektivizaci informací a v důsledku i zpřesnění zjištěných závěrů. Výsledky tohoto výzkumu lze přesto

považovat za kvalitní vhled do výzkumného problému. Lze je proto použít pro lepší pochopení souvislostí celého procesu profesního směřování a jeho zákonitostí.

Při srovnání této práce s výzkumy jiných autorů, jsme dospěli k závěru, že naše zjištění a závěry jsou s již provedenými výzkumy zcela srovnatelné a to jak s tuzemskými (Hladío, 2012), tak i se zahraničnám (Murayama, Pekrun, Suzuki & Lichtenfeld, 2016). Na rozdíl od těchto výzkumů však tato práce nepovažuje rodiče za homogenní skupinu a pohlíží na matku i otce zvlášť. Roli matky pak vidíme jako stěžejní a nenahraditelnou, a proto byla celá práce zaměřena právě na roli matek.

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. Barrett, J., & Williams, G. (1995). *Otestujte si své schopnosti*. Praha: Grada.
2. Berne, E. (2011). *Jak si lidé hrají*. Praha: Portál.
3. Berne, E. (2013). *Co řeknete, až pozdravíte: transakční analýza životních scénářů*. Praha: Portál.
4. Berne, P. H., & Savary, L.M. (1998). *Jak nevychovat dítě s pocitem méněcennosti*. Praha: Portál.
5. Bowlby, J. (2010). *Vazba: teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.
6. Bühler, C. (1966). *Společenské role a životní období*. Praha: Krajský pedagogický ústav.
7. Český statistický úřad, (2017). *Ženy a muži v datech. Publikace ČSÚ*. Získáno 20. srpna 2020 z <https://www.czso.cz/csu/czso/zeny-a-muzi-v-datech-2017>
8. Dobson, J. C. (1995). *Výchova dětí*. Brno: Nová naděje.
9. Erikson, R., & Goldthorpe, J. H., (1992). *The Constatnt Flux. A study of Class Monility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
10. Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000.
11. Flitner, E. (1992). *Vplyv pohlavia a sociálneho pôvodu na výber štúdia a voľbu povolania vo Francúzsku: (nové francúzske výskumy)*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, mládeže a telovýchovy.
12. Gavrilets, S. (2012). Human origins and transition from promiscuity to pair-bonding. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of Amerika*. doi:10. 1073/pnas_1200717109
13. Goode, W. J. (1964). *The family*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
14. Hambálek, I. (2012). *Terciární sektor a jeho význam pro zaměstnanost v České republice. regionálně geografická studie*. (Disertační práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
15. Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
16. Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
17. Hintnaus, L. (1998). *Člověk a rodina: Smysl a funkce rodiny: (anatomie, fyziologie a patologie lidské rodiny)*. České Budějovice: Jihočeská univerzita.
18. Hladů, P. (2012). *Profesní orientace adolescentů: poznatky z teorií a výzkumů*. Brno: Konvoj.
19. Honzák, R., & Červenková, R. (2014). *Všichni žijem' v blázinci: současnost očima psychiatra*. Praha: Vyšehrad
20. Hubatka, M. (2014). *Úspěšní vychovávají své děti jinak*. Brno: Edika.

21. Hynová, M. (2015). Romská žena - identita, role, postavení. *Genderové informační centrum NORA*. Získáno 29. června 2020 z <https://epale.ec.europa.eu/cs/resource-centre/content/vyzkum-romska-zena-identita-role-postaveni>
22. Katrňák, T., & Fučík, P. (2010). *Návrat k sociálnímu původu: vývoj sociální stratifikace české společnosti v letech 1989 až 2009*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
23. Knotková, P. (2019). *Vliv rodičů na výběr povolání dítěte*. (Diplomová práce). Masarykova Univerzita v Brně.
24. Kohoutek, R. (2002). *Základy užité psychologie*. Brno: CERM.
25. Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualiz. vyd.). Praha: Grada.
26. Matějček, Z. (1986). *Rodiče a děti*. Praha: Avicem
27. Matějček, Z. (1994). *Po dobrém, nebo po zlém?: o výchovných odměnách a trestech*. 4. vyd. Praha: Portál.
28. Matoušek, O. (1997). *Rodina jako instituce a vztahová síť* (2., rozš. a přeprac. vyd.). Praha: Sociologické nakladatelství.
29. Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
30. Možný, I. (1999). *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství.
31. Murayama, K., Pekrun, R., Suzuki, M., Marsh, H., & Lichtenfeld, S. (2016). Don't Aim Too High for Your Kids: Parental Overaspiration Undermines Students' Learning in Mathematics. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 766-779.
32. Myers, D. G. (2016). *Sociální psychologie*. Brno: Edika.
33. Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
34. Příhoda, V. (1967). *Ontogeneze lidské psychiky*. Praha: SPN.
35. Rose, D., Harrison, E., & Pevalin, D. (2010). *The European Socio-economic Classification: a Prologomenon*. New York: Routledge.
36. Seitzl, M. (2016). *Testové psychodiagnostické metody pro výběr zaměstnanců*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
37. Strauss, A., & Corbin, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce.
38. Sullivan, T. J., & Thompson, K. S. (1988). *Introduction to social problems*. London: Macmillan.
39. Svoboda, M., Humpolíček, P., & Šnorek, V. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál.
40. Šanderová, J. (2000). *Sociální stratifikace: problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Karolinum.
41. Švaříček, R., & Šedřová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

42. Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.
43. Trexima, (2015). Analýza bariér vstupu žáků základních škol do technického vzdělávání. *Ministerstvo průmyslu a obchodu*. Získáno 13. července 2020 z <https://www.mpo.cz/cz/prumysl/zpracovatelsky-prumysl/vyzkumna-potreba-ministerstva-prumyslu-a-obchodu-pro-oblast-technickeho-vzdelavani--228685/>
44. Ústav pro zdravotnickou statistiku. (1975) *Zdravotnictví ČSSR 1975*. Praha: Ústav pro zdravotnickou statistiku.
45. Vágnerová, M. (1999). *Vývojová psychologie*. (2. vyd.) Praha: Karolinum.
46. Vágnerová, M. (2004). *Základy psychologie*. Praha: Karolinum.
47. Výrost, J., & Slaměník, I. (2008). *Sociální psychologie*. Praha: Grada.
48. Zbořil, K. (1971). *Základy metodologie průzkumu potřeb*. Praha: Vysoká škola ekonomická.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce

Příloha č. 2: Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Příloha č. 3: Struktura rozhovoru - otázky

Příloha č. 4: Textový přepis rozhovoru s respondentkou

Příloha č. 1: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Sociální role a status matek při profesním směřování dětí

Autor práce: Mgr. Jiří Verner

Vedoucí práce: PhDr. Romana Mazalová, Ph.D.

Počet stran a znaků: 87, 158 137

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 48

Abstrakt: Tato bakalářská práce se zabývá popisem vlivu sociální role a statusu matek na profesní směřování dětí. Teoretická část této práce definuje základní parametry celého procesu výchovy a volby povolání. Praktická část práce je zaměřena na popis a vysvětlení vlivu role matek na proces výběru studia a povolání dětí. Byl zvolen kvalitativní typ výzkumu a pro získání dat použita metoda polo-strukturovaného rozhovoru. Záznam rozhovoru byl převeden do textové podoby a dále analyzován. Výzkumný soubor tvořily matky s dětmi staršími 18 let. Výzkumný vzorek byl získán nepravděpodobnostní metodou, kombinací záměrného a příležitostného výběru. Vzhledem k velké variabilitě procesu volby povolání, je práce zaměřena na celkové působení matek v tomto procesu. Výsledkem pak bylo zjištění, že se matky chovají sice rozdílně podle sociálního statusu, ale základní použité vzorce chování jsou u matek velmi podobné. I přes některé zjištěné nedostatky, je práce považována za přínosnou a potřebnou.

Klíčová slova: matka, sociální role, sociální status, studium, volba povolání, výchova.

ABSTRACT OF THESIS

Title: Mather's social role and status in the professional orientation of children

Author: Mgr. Jiří Verner

Supervisor: PhDr. Romana Mazalová, Ph.D.

Number of pages and characters: 87, 158 137

Number of appendices: 4

Number of references: 48

Abstract: This bachelor thesis deals with the description of the influence of the social role and status of mothers on the professional orientation of children. The theoretical part of this work defines the basic concepts and parameters of the whole process of education and choice of occupation. The practical part of the work is focused on the description and explanation of the influence of the role of mothers on the process of choosing studies and occupation of children. A qualitative type of research was chosen and the method of semi-structured interview was used to obtain data. The record of the interview was converted into text and further analyzed. The research group was consisted from mothers with children older than 18 years. The research sample was obtained by the improbability method, a combination of intentional and occasional selection. Due to the great variability of the process of choosing a profession, the work is focused on the overall work of mothers in this process. The result was the finding that mothers behave differently according to social status, but the basic patterns of behavior used are very similar for mothers. Despite some identified shortcomings, the work is considered beneficial and necessary.

Key words: mother, social role, social status, choice of occupation, education

Příloha č. 2: Informovaný souhlas s účastí na výzkumu

Název práce: Sociální role a status matek při profesním směřování dětí

Autor práce: Mgr. Jiří Verner

Vedoucí práce: PhDr. Romana Mazalová, Ph.D.

Termín realizace 7/2018 - 11/2020

Místo realizace: Brno

V souvislosti s bakalářskou prací s názvem Sociální role a status matek při profesním směřování dětí, jste byla požádána o spolupráci na výzkumném šetření k této práci. Cílem práce je zjistit vliv sociální role a statusu matek na profesní směřování dětí.

Součástí spolupráce bude rozhovor s Vámi. Rozhovor se bude nahrávat pro potřeby dalšího zpracování. Vaše účast na tomto výzkumném šetření je dobrovolná. Je zcela na Vás, jak na otázky odpovíte, jaké informace a zkušenosti uvedete v odpovědích. Z výzkumu můžete kdykoliv vystoupit a to bez udání důvodu.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem byla seznámena s podmínkami účasti na výše uvedeném výzkumu a že moje účast je dobrovolná. Souhlasím s podmínkami účasti na uvedeném výzkumu. Byla jsem informována o podstatě výzkumu, jeho metodách a postupech, které budou při výzkumu používány. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány, použity pro účely bakalářské práce a že výsledky výzkumu mohou být anonymně publikovány.

Měla jsem možnost se zeptat na vše, co jsem považovala za podstatné a potřebné vědět. Na tyto mé dotazy jsem dostala jasnou a srozumitelnou odpověď.

Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

Dne.....

Jméno a příjmení.....

Podpis.....

Pro případné další dotazy mne prosím kontaktujte na adrese: jiri.verner01@upol.cz

Příloha č. 3: Struktura rozhovoru - otázky.

A) Část rozhovoru tematicky zaměřená na respondentku, jejího manžela a děti:

1. Kolik je Vám let?
2. Jaké máte vzdělání?
3. Kde bydlíte, zajímá nás typ bydliště, např. město, vesnice, samota, kraj.
4. Jaké máte zaměstnání?
5. Jaký byl váš kariérní postup, jaká zaměstnání jste v životě vystřídala?
6. Jaký máte počet dětí?
7. Jaký je věk Vašich dětí?
8. Jaký je Váš rodinný stav?
9. Kolik let má Váš manžel nebo partner?
10. Jaké vzdělání má Váš manžel nebo partner?
11. Jaké zaměstnání má Váš manžel nebo partner?
12. Jaký byl kariérní postup Vašeho manžela? Jaká zaměstnání vystřídal?
13. Počet manželství Vašeho manžela nebo partnera?
14. Kolik máte dětí a jaký je jejich věk?
15. V kolika letech jste měla první dítě?
16. V kolika letech jste měla poslední dítě?

B) Část rozhovoru tematicky zaměřená na rodiče respondentky:

17. Kolik let má matka?
18. Odkud pochází Vaše matka? Zajímá nás typ bydliště, město, venkov, samota, atd.
19. Jaké je vzdělání Vaší matky?
20. Jaké je zaměstnání matky?
21. Jaký byl matčin kariérní postup? Jaké zaměstnání vykonávala?
22. Kolik dětí měla Vaše matka?
23. Jaký je věk těch dětí?
24. Jaký je rodinný stav Vaší matky?
25. V kolika letech měla matka první dítě?
26. Kolik let má Váš otec?
27. Odkud pochází otec? Zajímá nás typ bydliště, město, venkov, atd.

28. Jaké vzdělání má otec?
29. Jaký kariérní postup měl otec? Jaké zaměstnání vykonával?
30. Kolik dětí má Váš otec?
31. V kolika letech měl otec první dítě?
32. Kolik manželství měla Vaše matka a otec?

C) Část rozhovoru - období volby střední školy (po ZŠ) u respondentky:

33. Ve kterém roce to bylo?
34. Z jakých možností jste se rozhodovala v jaké situaci?
35. Jaké byly Vaše zájmy v té době?
36. Jaké byla představa Vaší matky o dalším studiu?
37. Co Vám radila matka?
38. Co Vám radil otec?
39. Jaké možnosti tedy byly na výběr?
40. Jaká byla představa matky o případných vhodných povoláních.
41. Proč jsou tato povolání vhodná?
42. Jaká byla představa dítěte (respondentky) o budoucím povolání?
43. Kdo podepisoval přihlášku na střední školu/učební obor/povolání v osmé třídě?
44. Jakou školu jste tedy zvolili?
45. Bylo ještě něco jiného, co ovlivnilo volbu Vaší střední školy?

D) Část rozhovoru - období volby VŠ nebo zaměstnání respondentky:

46. V jakém roce to bylo
47. Z jakých možností jste se rozhodovala v jaké situaci?
48. Jaký byl názor matky na zvolenou cestu - školu, studium, práci?
49. Jaký byl názor otce na zvolenou cestu - školu, studium, práci?
50. Jaký byl názor matky na VŠ studium?
51. Jaký byl názor otce na VŠ studium?
52. Jaká byla souvislost studované školy či učebního oboru na další volbu povolání?
53. Bylo ještě něco jiného, co ovlivnilo volbu VŠ?

E) Část rozhovoru - období volby zaměstnání respondentky:

54. V jakém roce to bylo?
55. Jak jste po skončení školy hledala zaměstnání?
56. Z čeho jste se rozhodovala a v jaké situaci?
57. Jaké možnosti tedy byly na výběr?
58. Jaký byl názor matky, její postoj, její představa?
59. Jaký byl názor otce jeho názor, jeho představa?
60. Co bylo nakonec rozhodující při volbě studia a co při volbě povolání?
61. Bylo ještě něco jiného, co ovlivnilo volbu Vašeho zaměstnání?

F) Část rozhovoru zaměřená na volbu SŠ a VŠ u dětí respondentky:

62. Ve kterém roce to bylo?
63. Jaké byly v té době zájmy vašeho dítěte?
64. Z jakých možností se vaše dítě rozhodovalo a v jaké situaci?
65. Jaké reálné možnosti byly na výběr?
66. Jaká byla představa matky (respondentky)?
67. Co jste dítěti radila?
68. Co radil otec dítěte?
69. Jaká byla vaše představa jako matky o případných vhodných povoláních?
70. Proč jsou tato povolání vhodná?
71. Kdo podepisoval dítěti volbu střední školy v osmé třídě (šesté, deváté atd.)?
72. Jakou školu jste tedy zvolili?
73. Čí to byla volba? Kdo to reálně rozhodl?
74. Jaký byl názor matky (respondentky) na zvolenou SŠ?
75. Jaký byl v té době názor matky (respondentky) na VŠ studium dítěte?
76. Jaký byl tehdy názor otce na VŠ studium?
77. Jaká byla souvislost studované školy či učebního oboru s další volbou povolání?
78. Jak probíhalo rozhodování dítěte při volbě VŠ? Použít stejné otázky ...
79. Jak vaše dítě po skončení školy hledalo zaměstnání?
80. Jaký byl názor matky (respondentky) a její představa?
81. Jaký byl názor otce dítěte a jeho představa?
82. Co bude nakonec rozhodující pro volbu povolání u vašich dětí?

G) Část rozhovoru - přínos či přítěž matky při profesním směřování

83. Pokud něco takového bylo, co považujete za přínos matky při vašem profesním směřování?
84. Pokud něco takového bylo, co považujete za přítěž matky při vašem profesním směřování?
85. Je něco, co by jste mi ještě chtěla říct, nebo co je podle Vás důležité abych věděl?

Příloha č. 4: Textový přepis rozhovoru se Silvou.

Text byl přepsán přesně tak, jak respondentka odpovídala, včetně všech nespisovných výrazů, nelogičností v projevu, opakování vět atd. Text rozhovoru neprošel jazykovou ani gramatickou úpravou.

Já začnu tím že, že mám povinnost vás požádat o informovaný souhlas. Už jsme vás před tímto rozhovorem informoval o podrobnostech toho výzkumu, že je tento výzkum dobrovolný, že se ho účastníte dobrovolně atd. To už jsme si vše řekli.

Ano.

Takž vás poprosím o odpovědi na otázky. Jaký je váš věk? 54 let. Jaké máte vzdělání? Středoškolské. Vaše bydliště, jde mi o typ, město, vesnice? Město. Zaměstnání? Obecně jaký typ zaměstnání děláte? Jestli třeba pracujete manuálně? Ano manuálně.

Dál tu mám otázku na kariérní postup, myslí se tím vývoj povolání. Spíš jde o něco takového zásadního, třeba co jste dělala více let? Takže asi prve jsem byla v administrativě tam, jsem byla tak 15 let, pak asi 15 16 let kosmetička, což je moje původní povolání a teďka v posledních 4-5 let manuální práce ve fabrice.

Počet dětí, který máte? Jedno. Věk dítěte? 35 let. Váš současný rodinný stav? Rozvedená. Ten partner se kterým jste měla dítě, zajímá mě jeho věk? 60.

Jaké měl vzdělání? Středoškolský. Jaké dělal zaměstnání? On byl elektrotechnik. Pracoval rukama v kanceláři, nebo na dílně? Dělal na vysílači rozhlasu technika.

Jaký byl jeho kariérní postup? Obecně? My jsme spolu byli asi 2 roky, takže kariérní postup jsem nezaznamenala. Nevím.

Počet vašich manželství? Jedno. V kolika letech jste měla první dítě? V 19 letech. A poslední je stejné... Teď se zeptám na Vaši matku. Věk Vaší matky? Má 77. A odkud pochází? Město nebo vesnice? Město.

Jaké má vzdělání? Ona má základní. A zaměstnání? Teď je důchodkyně. Předtím ona dělala kuchařku několik let a předtím spoustu let vlastně celý naše dětství dělala v kanceláři.

Takže kariérní postup vychází z toho já jste říkala, kancelář a kuchařka. Počet dětí Vaší matky? 3. Věk těch dětí? 55 je bráchovi a ségře je 45. Rodinný stav Vaší matky? Rozvedená a podruhé vdaná. Takže je vdaná.

V kolika letech měla vaše matka první dítě? To spočítám, 77 minus 55 = 22.

A teď to stejné o Vašem otci. Věk? 79. Odkud pochází? Z města. Jaké má vzdělání? Vyučenej.

Jaká dělala zaměstnání? Knihař. Já se zeptám, co to je knihař? On dělala, tomu se říkala aranžovna. Oni dělali, aranžovali výlohy, a tak, ale on byl vyučenej knihař, jako že vázal knihy. Ale nevím, jestli to někdy v životě dělala, protože co já si pamatuju, tak on byl vždycky v té aranžovně, kde dělali ty výlohy a výstavy v muzeu a takový.

Jeho kariérní postup byl jaký? Podle toho, co já si pamatuju, tak celý život dělala vlastně tuhle práci jenom.

Jeho počet manželství? 2. A jeho počet dětí? 3 děti. V kolika letech měl první dítě? No měl prvního brácha. První byl brácha, pak já, byl prý první pak já. Takže 24 let.

Tak teďka se budeme věnovat volbě studia po základní škole. Takže ve které v roce přibližně to bylo? Mně jde o to, abychom se dostali do společenské situace. 1981.

Z čeho jste se rozhodovala? Jaký, byly možnosti?

No já, co si vzpomínám, tak úplně první, co jsem řekla, že půjdu, tak byla vojenská škola. Tomu se musím do dneška smát, protože představa, že by mi někdo velel je dost šílená. Vzhledem k tomu, že jsem v tom vyrůstala celý život. Ale to bylo na základě toho, že přišla do školy dělat nábor na vojenskou školu. Mě to tehdy nějak prostě zaujalo. Nevím, z jakýho důvodu. Možná jsem chtěla naštvat Máti, nevím. Takže jsem přišla domů a řekla jsem, že půjdu na vojenskou školu. No, načež mě máti řekla... Můžu být vulgární? Řekla, že vojákům kurvu dělat nebudu, takže nic. Ale mě to přešlo za chvíli. To bylo fakt jenom takovej nějakej. Oni o tom hezky mluvili, mě se to asi nějak líbilo, utkvělo mi to v hlavě a říkala jsem si jo, to by nebylo špatný.

Oni na to byli školení... A to bylo v sedmé osmé třídě, možná ne v osmé ale v sedmé možná. No a pak v té osmičce, tam já jsem chtěla na kadeřnici, to byl takový, jakože by mně to bylo jakoby blízky a viděla jsem, že bych to chtěla dělat. No ale matka opět rozhodla, že ne, že kadeřnic je dost. Takže jsem měla přemýšlet o tom, co bych co jinýho. A pamatuju si, že jsme byli na dovolené příběh, a tam byla paní, která byla kosmetička a ona tam tak nějak mluvila mě se to zalíbilo. Ona tam ukazovala nějaký krémy a nějak mě to začalo jakoby trochu zajímat. Z pohledu čtrnáctileté holky, že jo. Tak jsem pak říkala, tak já půjdu na tu kosmetičku. No a máti, říkala, no ale ta škola je jenom ve Vizovicích a Hradci Králové. A vidina toho, že já budu z domu, na internátě

jupííí, protože se odvalím od generála, který byl doma. Tak jsem řekla že jo, že půjdu na internát. Ona říkala musíš jít na internát a já říkám jo, já půjdu.

Tím generálem myslíte jako matku? Ano matku. Vůči mně ona byla prostě generál. Takže prostě to mi bylo schváleno no, takže jsem se rozhodla a šla sem jsem na kosmetičku.

Jaké byly v té době vaše zájmy obecně, nějaký koníčky?

Já jsem dělala akvabely od 10 let do té osmičky a v podstatě jsem neměla jiný zájmy. V podstatě jsem nic nemohla ani já jsem nikam nesměla, jen doma nebo na dvoře. Jediný, kam jsem mohla, tak byl Pionýr a škola, a ty tréninky, takže jsem se věnovala těm akvabelám.

A jaké teda matka měla přání ohledně školy? Co byste podle ní měla dělat? Pokud Vám k tomu něco říkala?

Ona neřekla nic. Ona mě prostě řekla. Pamatuju si říkala, že ať se rozhodnu, jak chcu, ale když jsem se rozhodla, tak mi to stejně zatrhla. Což bylo u ní normální, takže vlastně tam šlo o to, abych vymyslela něco, co jí se bude líbit. No tu kosmetičku jsem asi trefila do toho, do těch jejich představ, nebo nevím, jestli měl nějakou představu, prostě mi to schválila, takže jsem řekla jo.

A co na to říkal otec? Jaký on k tomu měl postoj?

No otec, v té době, vlastně jsme žili s mým druhým otcem, nevlastním, a ten v podstatě fungoval, jako že tam byl, ale tam rozhodovala máti vždycky, o všem. Tam jako jinej názor se nepřipouštěl v ničem, nikomu. Takže tam nebyl prostor pro diskuzi.

Takže možnosti na výběr jako takový? Nebyly. Protože tady je moje otázka, jaké byly možnosti na výběr? Takže měla vaše matka nějakou představu vhodných povolání, který jste potom mohla dělat? Nějak obecně? Ne o tom nikdy nemluvila.

Někteří rodiče třeba říkají klasickou věc, budeš doktorem... Ne, ne, ne. To si nepamatuju.

Takže další otázka, proč jsou tato povolání vhodná, tím pádem není důležitá. Vaše představa v té době o povolání? Byla nebo nebyla?

Má představa byla taková, že budu starat lidi o tu pleť, že je budu jakoby zkrášlovat, a to ten vizuelní vzhled mě byl tak nějak jako blízký, už tím, že jsem chtěla na tu kadeřnici, takže asi to mě tak jako k tomu tihlo, ale to bylo tak všechno, co jsem si v těch 14 letech nějak představila.

A ta kosmetička byl jaký typ studia? Učební obor zakončený maturitou? Ano, učební obor s maturitou.

*V té osmé třídě se tam určitě se podepisovala přihláška do toho učení. Kdo Vám podepisoval tu přihlášku? Pokud si to pamatujete. **Určitě máma.** Takže jste zvolila tu kosmetičku. Učební obor s maturitou? **Jo.***

Bylo tam ještě něco jiného, co by ovlivnilo tu vaši volbu? Cokoliv?

Byl tam ten fakt, že jsem chtěla v té době hrozně vypadnout z domu. Tím, že jsem byla pod tlakem toho našeho generála. A já jsem to od dětství nesnášela. Prostě jsem se tomu stavěla na zadní vřdycky. Ona prostě máti mě tak jako po těch letech zpracovala, že jsem byla taková jako asi utrmácená dost, takže jsem chtěla prostě z toho domu vypadnout. Ta představa, že jdu na internát a že budu celý týden pryč a že přijedu na víkend prostě pro mě byla lákavá v té době.

*A tímto se Vám to tedy povedlo? **No na chvíli teda jo, pak člověk zjistí, že je vlastně 4 roky na Intru, pak to už byly další věci, že tam člověk nechtěl být.***

*A kolikaletý to byl ten učební obor? **Čtyřletý.***

*Takže teď se dostaneme ke konci toho učení. Ještě se zeptám na jednu věc. Jak jsem říkala, o tom jestlito něco neovlivnilo. Bavila jste se o tom třeba ještě s někým jiným než s matkou? Třeba s babičkou, nebo s někým důležitým? **Nevybavuju si, že by s někým.***

*Tak teď se přesuneme na konec toho učební oboru. Takže podle toho co mi teď odpovíte se vrhneme na oblast rozhodování o studiu, nebo o volbě zaměstnání. Bylo tam u vás ještě něco, co připadalo v úvahu, ještě nějaké studium další, nebo rovnou vlastně jste směřovala do pracovního procesu? **Do pracovního procesu. V kterém to bylo roce? Když jsem končila tak v 1985.** Takže další otázka. Z čeho jste se rozhodovala? V jaké to bylo situaci? **Takže jste hledala zaměstnání a jaké jste měla možnosti?***

My jsme vlastně studovali pod službami města Brna, takže jsme měli zajištěné místo. Jsme se učili pro určitéj podnik. Ale já jsem vlastně tam nastoupila akorát asi na 2 měsíce, protože já jsem už byla těhotná v té době. Já jsem se vdávala už ve čtvrtáku, takže jsem vlastně do práce nešla pořádně. Já jsem vlastně hned po maturitě jsem v květnu červnu maturovala a kluk se v říjnu narodil. Takže jako do té práce jsem šla asi na měsíc na dva, co si pamatuju a pak jsem šla na mateřskou.

*A zeptám se co na to matka? Co Vám říkala na tu cestu? **Že v podstatě jste pak ani nastoupila pořádně do zaměstnání a rovnou jste se vdávala a měla první dítě?***

No, tak tam nebyla jiná možnost, než jít na mateřskou, já jsem musela odrodit. Ale na ten fakt, jako že jsem těhotná tak, tak to mi řekla mládí v prdeli, do důchodu daleko.

Ona to brala jako ... Já když jsem šla domů s tím, že to řeknu, tak jsem měla docela strach, protože samozřejmě ta výchova, a to jsem si říkala ježíš to bude mazec. Ale ono paradoxně byla jakoby ráda. Mě to přišlo, jako že ona je spokojená.

Třeba jako že to má za sebou? Že to přišlo? Ne. Ona byla asi ráda v tom smyslu, že ona se těšila na to, že bude vychovávat to dítě zase. A že tam bude další potenciální člověk, kterého bude dirigovat. Asi jo, ona prostě nebyla nějak naštvaná, nedělala nějak ostudu, jak sem měla strach prostě, on řekla jenom, musíš to říct babičce. Ona byla taková jako trošku odměřená to jo. Ale nebylo to tak hrozný, jak jsem si myslela že to bude. Mi to přišlo spíš jako že ona je ráda, jako že, jo, super.

Byl to rok 1985. Tehdy to asi nebylo až tak překvapivý.. No pro mě teda jako jo, já jsem zase až tak ráda nebyla samozřejmě, ale jako.

Bylo tam vůbec něco jako, že by třeba jako vaše matka přemýšlela o vašem vysokoškolské studium nebo ji to vůbec ani nenapadlo? Ne to ne.

Jaká byla souvislost studované školy nebo studijního oboru s vaším dalším povoláním? Tak tady byla přijímá souvislost, to bylo úplně jasný. Bylo tady ještě něco jinýho, co by ovlivnilo třeba tu volbu toho zaměstnání? U vás to asi bylo to těhotenství. Jak dlouho jste byla na mateřské? 2 roky. Kam jste potom nastupovala do práce?

Jsem šla do té administrativy, protože jako kosmetička bych musela směnovat a to jsem nechtěla. Vlastně v té době, když já jsem nastupovala do práce už jsem se svým manželem nebyla.

Bydlela jste u rodičů? Bydlela jsem rok u rodičů a pak jsem dostala byt. Takže vlastně ve třech letech, když byly Davidovi 3 roky, tak jsme se odstěhovali úplně jako pryč a byli jsme sami. A já jsem vlastně nemohla chodit odpoledne do práce, když on byl malej, takže jsem nastoupila do kanceláře. Tam jsem byla.

Tady v této fázi matka ještě hrála nějakou roli v tom vašem rozhodování, kam potom jít po mateřské nebo ne?

Ne, ne, ne. Jenom mně řekla, že si musí najít práci, což jsem samozřejmě věděla, ale jinak to neřešila. Já jsem věděla, že musím, protože jsem se osamostatnila, byla jsem sama s dítětem tak jsem se o něj musela postarat.

Tak, teď skočíme o kus dopředu, a budeme se věnovat tomu vašemu synovi. Je to kluk?
Ano.

Dostaneme se do situace, kdy skončil základní školu a řešilo se co dál. Ve kterém to bylo roce? Kurník to si nepamatuju. On je v 1985 a v 15 vycházel, takže 2000. No zhruba.

Z čeho jste se vlastně rozhodovali, v jaké situaci? Jaké byly možnosti výběru?

No on se rozhodoval v podstatě, on byl rozhodnutej odjakživa. Když to řeknu, od malička ho zajímaly jenom auta no, takže on věděl, že chtěl jít na automechanika a jiná volba prostě nebyla. On prostě nechtěl. My jsme ani o ničem jiným nemluvili.

Automechanik byl tehdy co? Učební obor s maturitou? Nebo bez maturity? Byl to tříletý obor bez maturity. Takže on byl rozhodnutý co chce dělat. A jaký měl zájmy kromě těch aut? On měl v podstatě jenom ty auta. Od malička ho zajímaly.

A co vy na to? Já jsem s tím byla smířená, já jsem proti tomu nic neměla. Já jsem věděla, že ho to zajímá. Já jsem věděla, že když někde nějaký auto je, protože on v tom vyrůstal furt. Vlastně s přítelem, se který jsme žili těch 20 let, tak on taky se motal kolem aut, takže on prostě byl furt v tom, takže jsem viděla, že ho to baví. A já jsem já jsem to brala tak, že chci aby dělal něco, co prostě bude dělat rád a viděl jsem, že tohle je ono.

Ani jste se ho nesnažila přemluvit, aby si našel nějaký obor, který bude s tím příbuznej ale bude s maturitou?

Chtěla jsem, aby šel na maturitní obor, jsem říkala, buďto běž rovnou na maturitní obor, anebo prostě udělej tohle a pak si udělej nástavbu. Ale to on nechtěl. On jako ne že by měl špatný známky ve škole, ale jako, že by byl vyloženě studijní typ, on to tak prostě necítil. On chtěl jenom se hrabat, jak on říkal, v tom smíru chtěl mít ruce špinavý, ho zajímaly ty motory a to učení moc ne.

A mě teď zajímá, že on věděl přesně co chce, protože k tomu nějak tíhnul. Vy jste to sice akceptovala, ale věděla jste, že ta maturita by byla asi lepší? Ano, ta by byla lepší.

A jak jste tedy vyřešili ten rozpor v tom, co chtěl on a co jste věděla Vy, že by pro něj bylo lepší?

Já jsem ho nepřesvědčovala. Já jsem mu řekla svůj názor, řekla jsem, že by to bylo lepší, že jako v této době, kdo neměl maturitu má v podstatě strašně špatné uplatnění. Takže něco v tom smyslu jsem mu říkala, ale řekla jsem jako že nemá smysl, abys šel zase na maturitní obor a 2-3 roky se tam se trápil a pak toho nechal třeba, utekl od toho. To si radši udělej ten tříletý obor, a když budeš chtít mít maturitu, tak si ji doděláš. No to jsou takový ty řeči, když budeš chtít... Ty děcka většinou pak už nechtějí, že.

Tady máme otázku, jaká teda byla představa o vhodných povoláních? Tak tam žádná jiná volba nebyla, protože on nechtěl, o ničem jiném nemluvil ani.

Další otázka, kdo podepisoval tu přihlášku nebo tu volbu? Já, protože já jsem byla jediná, jediný zákonný zástupce.

Takže tady mám otázky týkající se případného vysokoškolského studia, ale tam to zkrátka to nebylo na pořadu dne? To jsme neřešili vůbec.

Po skončení školy, jakým způsobem se řešilo co bude dělat, nebo kde bude pracovat? Jestli ještě bydlel u Vás? Řešili jste to spolu?

Bydlel doma a on se učil vlastně pro dopravní podnik. Takže on nastoupil do Dopravního podniku. Vlastně ne, nenastoupil rovnou do Dopravního podniku. Nastoupil do autoservisu tady ke kámošovi. Ale tam byl asi rok nebo 2 a pak že by chtěl zkusit něco jiného. A asi tam hrály roli i kámoši ze školy, co dělali v tom dopravním podniku, kteří tam rovnou nastoupili, takže šel za nima v podstatě, a tam zůstal a je tam dodneška vlastně akorát teda na jiném místě.

Hrál tam v té době nějakou roli jeho otec? Ne ten nehrál roli vůbec, celej život. On ho viděl naposledy, když mu byl rok. Od té doby ho neviděl, a neměl vůbec zájem. Tam měl na něho vliv ten přítel, se kterým vlastně já jsem žila 20 let. On ho vychovával. Takže pro něho byl otec on. On taky měl vliv tím, že tíhl k těm autům vlastně, oni v tom dělali spolu jako jo.

Takže ho v tom jakoby podporoval? Ano.

Dobře, takže nakonec, a proto tu jeho volbu povolání bylo rozhodující to, co se vyučil a pak ti kamarádi, kteří ho nějakým způsobem ještě vlastně usměrnili. A podpora Vás a jednak také otčíma.

Dobře ta teď máme jako obecný otázky. Už jsme na konci skoro. A to je takový jakýsi obecný zhodnocení. Pokud něco takového bylo tak, jestli jste cítila ze strany matky nějaký přínos, při tom profesním směřování nebo naopak nějakou přítěž ze strany od matky? Jak to vidíte a vnímáte, jde mi o nějakou subjektivní pocit?

No. Pro mě asi bylo přínos to, že ona byla celej život ten generál a já jsem z toho utekla. Myslím si, že pro mě, mě to jako do života dalo nějakou devizu, protože kdybych tam zůstala, tak jsem prostě dneska asi nevím kde. Takže mně to asi přineslo to, že jsem se oprostila od té neustálé péče a toho jejího poroučení a striktních příkazů. Že jsem se mohla rozhodovat sama za sebe. Začala jsem si tak nějak budovat to, že musím se

rozhodovat sama za sebe, že se k tomu musím nějak dopracovat. A v tom profesním směřování, vlastně jenom to, že jsem se mohla odpinknout, od té domácnosti a šla jsem vlastně do té školy, kde jsem byla mimo domov. Ale, že by mě směřovala nějak jako k té kosmetice, to jako vůbec nikdy. Ona se nikdy nelíčila, to bylo asi vyloženě ve mně jako. Tohleto vlastně.

Dobře, ja myslím, že je to všechno, pokud už není nic co by jste mi ještě chtěla říct, nebo co jsme neprobrali, tak děkuji za odpovědi.

Nemáte zač.